

รายงานฉบับสมบูรณ์ ระยะที่ 1

โครงการ กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนใน
การอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไธท อำเภอดงเจริญ จังหวัดสุรินทร์

โดย

นางสาวพัทธวีไล สหุณาฬ และคณะ

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

สัญญาเลขที่ RDG55E0076

รายงานฉบับสมบูรณ์ ระยะที่ 1

โครงการ “กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม
ของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไทร อำเภอสหัสขันธ์
จังหวัดสุรินทร์”

โดย

1. นางสาวพัชร์วิไล	สหุณาพ	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นางสาวจิราพร	แก้วใส	นักวิจัย
3. นายพิภพ	สงครามพล	นักวิจัย
4. นายมงคล	พิมพ์พอก	นักวิจัย
5. นายบุญส่งสิทธิชัย	นิสัยกล้า	นักวิจัย
6. นายวิเชียร	บริบาล	นักวิจัย
7. นายยุทธนา	ศิลา	นักวิจัย
8. นายประชา	ศรีบุญเรือง	นักวิจัย
9. นายสมเกียรติ	โอธงาม	นักวิจัย

10.นางอุรวรรณ	บุตรเงิน	นักวิจัย
11.นายจำลอง	จันทร์หอม	นักวิจัย
12. นางสาวปริยากร	สहुนาพ	นักวิจัย
13. (นักวิชาการศึกษา อบต.กุดหวาย)		นักวิจัย
14. (นักวิชาการศึกษา อบต.ระแงง)		นักวิจัย
15. (ฝ่ายอนามัย และสิ่งแวดล้อม เทศบาลศีขรภูมิ)		นักวิจัย
16. นายปราณีต	ชัยสุวรรณ	นักวิจัย
17. เด็กชายศึกษา	สहुนาล	นักวิจัย
18.นายภพร	รัมย์นิล	นักวิจัย
19. นางสาว ศดานันท์	พงษ์ทอง	นักวิจัย
20. เด็กหญิงสุดารัตน์	ชื่นชม	นักวิจัย
21.นางสาวศศิวิมล	สงครามพล	นักวิจัย

เสนอ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

จากการทำการศึกษาวิจัย “กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไผ่ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์ทั้งหมด 5 ข้อ แต่เนื่องจากการดำเนินงานเสร็จสิ้นเพียงระยะที่ 1 เท่านั้น จึงได้ข้อสรุปผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่ที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการวิจัยได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่ที่สำคัญ สรุปที่สำคัญ ดังนี้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่ จากการบอกเล่าของคนในท้องถิ่น ตามความทรงจำที่ได้รับการถ่ายทอดเล่าสู่กันฟังจากรุ่นสู่รุ่น โดยคนในชุมชนพื้นที่ศึกษาวิจัยกลุ่มเป้าหมายหลักได้แก่ชุมชนบ้านยาง บ้านอนันต์ และได้ศึกษาข้อมูลจากชุมชนนอกพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในทุ่งกุลไผ่ส่วนบน ส่วนกลาง และส่วนล่าง จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยของดร.วิลาศ โพธิสาร ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ - สังคม บริเวณชุมชนทุ่งกุลไผ่ ระหว่างพ.ศ. 2469 – 2537 นอกจากนี้ ทีมวิจัยยังได้ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนในทุกมิติ ของบ้านยางหมู่ที่ 1 และบ้านอนันต์หมู่ที่ 2 ทั้งในด้าน ภูมิประเทศ การปกครอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากร การศึกษา กลุ่มองค์กรต่างๆ เป็นต้น

2. สถานการณ์ปัญหา และการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติในทุ่งกุลไผ่

บ้านยาง หมู่ที่ 1 และบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านที่ผู้คนทั่วไปมักเรียกชื่อ 2 หมู่บ้านรวมกันว่า “ยาง-อนันต์” ผู้คนทั้ง 2 หมู่บ้านเป็นชุมชนชาติพันธุ์เขมร บ้านอนันต์เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ เป็นที่ตั้งของอำเภอสหัสขันธ์เก่า ก่อนย้ายมาตั้งในปัจจุบัน และเป็นที่ตั้งของโบราณสถานที่สำคัญ คือ ปราสาทบ้านอนันต์ ตั้งอยู่ที่วัดโพธิญาณบ้านอนันต์ ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของท้องถิ่น และเป็นหลักฐานของความรุ่งเรืองของชุมชนแถบนี้ มีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำลำพอก มีธรรมชาติที่สำคัญ คือ ทุ่งกุลไผ่ ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินของคนในชุมชน

ในปัจจุบัน คือ มีการสร้างพื้นที่กำจัดขยะ โดยคณะเทศมนตรีได้รับโครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมแบบผสมผสาน โซนที่ 2 เข้ามาดำเนินการโดยการรับขยะจาก 3 อำเภอ 32 อบต. มาทิ้ง

ณ ที่ก่อกำจัดขยะเทศบาลระแงง ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้น ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกำลังถูกทำลายทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะที่ก่อกำจัดขยะอยู่ใกล้ ทำให้สภาพแวดล้อมโดยรอบองค์ปราสาทสูญเสีย บรรยากาศ อากาศไม่เหมาะสม ก่อกลิ่นเหม็น เชื้อโรคแพร่ระบาด สัตว์ที่เป็นพาหะระบาด ไม่มีผู้มาเยี่ยมชม และศึกษาเรื่องราวอีกต่อไป อ่างเก็บน้ำลำพอก ซึ่งจะเป็นแอ่งรับน้ำเสียที่เกิดจากการจัดการขยะที่ไม่ถูกวิธี ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญมากในปัจจุบัน

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาคำถามวิจัย	1
วัตถุประสงค์โครงการ	6
กรอบแนวคิด	7
ขอบเขตการศึกษา	7
ขั้นตอนการวิจัย	8
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	23
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	25
การเตรียมการวิจัย	25
การศึกษาและรวบรวมข้อมูล	29
การวิเคราะห์ข้อมูล	31
แผนปฏิบัติการและทดลองปฏิบัติการ	34
บทที่ 4 ผลการศึกษา	38
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลาไทพที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	38
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล	60
1. สรุปผลการวิจัย	60
2. บทเรียนที่ได้จากการวิจัยและการเรียนรู้ของนักวิจัย	62
ภาคผนวก	
ประวัติทีมวิจัย	

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของพื้นที่และสภาพปัญหา

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่วิจัย:

บ้านยาง หมู่ที่ 1 และบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสวีบุรี จังหวัดสุรินทร์เป็นหมู่บ้านที่ผู้คนทั่วไปมักเรียกขาน รวมกันของ 2 หมู่บ้านว่า “ยาง-อนันต์” ชุมชน ผู้คนบ้านยาง-อนันต์ เป็นชุมชนชาติพันธุ์เขมร มีภาษาท้องถิ่นที่ใช้ในการสื่อสารกันคือภาษาเขมร มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติแบบเขมร และเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ตั้งขึ้นในราวประมาณปีพุทธศักราช 2380-2385 ประมาณปี 2396-2400 พระยาสุรินทร์(เจ้าเมืองสุรินทร์ในสมัยนั้น ปัจจุบันคืออำเภอสวีบุรี จังหวัดศรีสะเกษ) ได้จัดตั้งหัวเมืองฝ่ายตะวันตกเพื่อตั้งบ้านเมืองใกล้เคียงเข้าปกครองผู้คนของตน จึงตั้งกรรมการเมืองขึ้นที่บ้านกระออม (สำโรงทาบ) แห่งหนึ่งเพื่อยันเขตรัตนบุรีไม่ให้ลุกล้ำและตั้งกรรมการเมืองขึ้นที่บ้านอนันต์(ปัจจุบันคือบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง)ขึ้นเพื่อยันเมืองสังขะและเมืองจารพัต ตั้งนายดวง เฒ่าแก้วหัวหน้าบ้านยางอนันต์เป็นหัวหน้าสำรองเจ้าเมืองให้มีบรรดาศักดิ์เป็นพระสีมา (ชาวบ้านเรียกว่าดาเปรียะสีมา) ดูแลปกครอง บ้านยาง-อนันต์ บ้านปราสาทระแงง บ้านบัวตึล บ้านก้านเหลือง บ้านตางมาง บ้านสำโรงทาบ บ้านหมื่นศรี บ้านตรึม บ้านสังแกเสม็จ บ้านจังกา บ้านคาละมะะ ขึ้นตรงต่อเมืองสุรินทร์ มีอำนาจพิจารณาตัดสินความปรับสินไหมพินัยหลวง เก็บส่วยสาอากรส่งเมืองสุรินทร์ ปีละ 1 ครั้ง ตั้งบุตรหลานและบุคคลสำคัญในพื้นที่เป็นกรรมการเมือง มีนายสวาย บุตรคนโตเป็นพระนรินทร์ภักดี นายเนียม บุตรคนที่ 2 เป็นหลวงประเสริฐ นายมี บุตรเขย เป็นพระสะท้านธรณี นายหอมเป็นหลวงทิพย์โอสถ นายเสาะ หลานเขยเป็นหลวงวิจิตรอักษร ตั้งนายคำเป็นหลวงทรงวิชัยและนายเชรีย เป็นหลวงชัยอาสาในระยะหลังๆ พระนรินทร์ภักดี ได้ขอตั้งนายโป๊ะ สหุณาพ หลานเป็น ขุนสวรรค์พิทักษ์ และตั้งนายกลัด บุตรเขยเป็นขุนภักดีนุรักษ์เป็นกรรมการเมือง เริ่มตั้งบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ ปี 2400 จนมาสิ้นสุดในปี 2447 ครองความเป็นใหญ่ในแถบนี้อยู่ถึง 47 ปี ประมาณปี 2415 ขึ้นมาเมื่อชุมชนหนาแน่นขึ้น จึงเรียกว่าคุ้ม เขตคุ้มบ้านอาเสก เขตคุ้มบ้านจอลง เขตคุ้มบ้านกระชาย เขตคุ้มบ้านอาเกียง เขตคุ้มบ้านโคกพะยอม เขตคุ้มโคกอาววัง (ปัจจุบันขึ้นต่อบ้านอาเสก) การปกครองท้องที่ในเขตตำบลยางนั้น พระนรินทร์ภักดี (สวาย) บุตรชายคนโตของพระสีมาเป็นเจ้าบ้านปกครอง บ้านยาง-อนันต์ เมื่อตั้งเป็นตำบลให้มีกำนันเป็นหัวหน้าตำบล เห็นว่าพระนรินทร์ภักดีชราภาพมากแล้ว จึงเลือกเอานายหอมบุตรพระสีมาคนที่ 4 เดิมมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงทิพย์โอสถเป็น “กำนันคนแรก” ปรากฏว่าพาสมาศพรคพวก ซึ่งมีหลวงทรงวิชัย (คำ คำงาม) และเสมียนเสา (เสากุดกะดวย) ทำการกระด้างกระเดื่องต่อแผ่นดิน ไม่ยอมปฏิบัติราชการขึ้นตรงต่อจังหวัดสุรินทร์ (โดยคุ้นเคยกับเมืองสุรินทร์มาก่อน) จึงถูกจับกุมลงโทษ และปลดออกจากตำแหน่ง ทางราชการจึงแต่งตั้ง นายเสาะ ทรงศรี

(หลวงวิจิตรอักษร) บุตรเขยแม่โคตร ธิดาสาวของพระสีมาเป็นกำนัน มีนายโป๊ะ สหุนาลู (ขุนสวรรค์ พิทักษ์) เป็นสารวัตรกำนันคนแรก อยู่ในตำแหน่งได้เพียง 3 ปี ถูกปลดออก แต่งตั้งนายกลัด รัมพินิล (ขุนภักดีนุรักษ์) บุตรเขยพระนรินทร์ภักดี เป็นกำนันอยู่ได้เพียง 2 ปี ตำแหน่งจึงตกไปอยู่กับ นายพรหม กลิ่นสุคนธ์ บุตรเขยบุญธรรมของพระสีมาซึ่งอยู่ที่บ้านอาเสก หมู่ที่ 3 ตำบลยาง ซึ่งขณะที่ตำแหน่งกำนันมาอยู่ที่ นายพรหม กลิ่นสุคนธ์ เป็นอยู่หลายปีในหมู่บ้านต่าง ๆ มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านดูแลเขตการปกครอง ต่อมาระหว่างพุทธศักราช 2484-2492 ตำบลยางแยกไปเป็นตำบลระแงง ตำบลหนองขาว ตำบลนาทุ่ง ตำบลตรมไพร และตำบลกุดหวายคงเหลือหมู่บ้านเพียง 15 หมู่บ้าน ตั้งเพิ่มภายหลังต่อมาอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านกะลันหมู่ที่ 16 บ้านอาเกียง หมู่ที่ 17 บ้านโคกพะยอมหมู่ที่ 18 ในปัจจุบันมีหมู่บ้านอยู่ 18 หมู่บ้าน มีนายพิภพ สงครามพล เป็นกำนันคนปัจจุบัน

สภาพทางสังคมโดยทั่วไป : บ้านยาง หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยทั่วไปประชาชนบ้านยางมีความสมัครสมานสามัคคีกันเป็นอย่างดี ยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแล พึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในหมู่เครือญาติ สังเกตได้จากการประชุมประจำเดือน การเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน หรือการประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี งานบุญส่วนร่วม งานบุญส่วนตัวในหมู่เครือญาติ มีผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีศักยภาพในระดับหนึ่ง ซึ่งในอดีตนั้นบ้านยางมีผู้นำทางธรรมชาติอยู่มาก อาณาเขตติดต่อด้านทิศเหนือ ติดบ้านศรีตะวัน หมู่ที่ 6 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทิศใต้ ติดบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทิศตะวันออก ติดบ้านดาพรหม หมู่ที่ 4 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ และอ่างเก็บน้ำลำพอก ทิศตะวันตก ติดบ้านโคกพะยอม หมู่ที่ 18 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิประเทศพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง ดินเป็นดินร่วนปนทราย สภาพโดยรวมมีความอุดมสมบูรณ์ดี และตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอศีขรภูมิ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอศีขรภูมิ 7 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 226

วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญของชุมชนได้แก่ ดักบาตรทำบุญขึ้นปีใหม่ การเซ่นไหว้ปู่ตา วันสารทเดือนสิบหรือแซนโฎนตา เทศน์มหาชาติ ดรุสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน ผ้าป่า

ด้านพิธีกรรมความเชื่อ เช่น การรักษาโรคด้วยการ ไฉล่มามวด (เขมร) การเล่นเกม (กวย) ผีฟ้าผีปอน (ลาว) หมอสู่วัฒน์ หมอสูตร บ้านยาง หมู่ที่ 1 มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้หญิง ชื่อนางอรุณวรรณ บุตรเงิน มี 195 ครวเรือน ประชากร 826 คน

สภาพทางสังคมโดยทั่วไป : บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ บ้านอนันต์เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือเป็นที่ตั้งของ อำเภอศีขรภูมิเก่า ก่อนย้ายมาตั้งในปัจจุบัน และเป็นที่ตั้งของปราสาทหินโบราณ โดยทั่วไปประชาชนบ้านมีความมั่นคง สมัครสมานสามัคคีกันเป็นอย่างดี ยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแล พึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในหมู่เครือญาติ สังเกตได้จากการประชุมประจำเดือน การเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน หรือการประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี งานบุญส่วนร่วม งานบุญส่วนตัวในหมู่เครือญาติ เป็นต้น มีผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ที่มีศักยภาพในระดับหนึ่ง เช่นเดียวกับบ้านยาง ทิศเหนือ ติดบ้านยาง หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทิศใต้ ติดทุ่งกุลไธท อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ทิศตะวันออก ติดอ่างเก็บน้ำลำพอก และ ทุ่งกุลไธท ทิศตะวันตก ติดบ้านกระชาย หมู่ที่ 14 และบ้านอาเกียง หมู่ที่ 17 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยมีภูมิประเทศพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง ดินเป็นดินร่วนปนทราย สภาพโดยรวมมีความอุดมสมบูรณ์ดี และตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสี่ขรภูมิ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสี่ขรภูมิ 6 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 226 แหล่งโบราณสถานที่สำคัญ คือมีปราสาทบ้านอนันต์ ตั้งอยู่ที่วัดโพธิญาณบ้านอนันต์ ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น แหล่งน้ำที่สำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำลำพอกมีธรรมชาติที่สำคัญ คือทุ่งกุลไธท

สถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับการวิจัย

ความเป็นมาของปัญหา

อ่างเก็บน้ำลำพอกเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่เป็นเสมือนสายโลหิตของคนตำบลยางที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตของชาวสี่ขรภูมิ เดิมอ่างลำพอกคือ “ทุ่งกุลไธท” ของชาวสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ได้ถูกพัฒนาขึ้นด้วย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) สร้างเสร็จเมื่อปีพ.ศ. 2505 ห้วยลำพอก มีต้นน้ำเกิดจากดงใหญ่เชิงเขาพนมดงรักที่เป็นภูเขากั้นพรมแดนไทยกับประเทศกัมพูชา ที่ท้องที่อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ไหลลงมาทางทิศเหนือทิวเขา ผ่านอำเภอกาบเชิง อำเภอสังขะ ที่ตำบลกระเทียม ผ่านท้องที่อำเภอลำดวน ในช่วงต้นๆนี้ ชาวบ้านเรียกว่าห้วย “กำโปก” เข้าเขตอำเภอสี่ขรภูมิที่ตำบลตรมไพร เข้าทุ่งกุลไธทที่ตำบลจระพัตร์ ตำบลระแงง ลงอ่างเก็บน้ำลำพอกที่ตำบลยาง ออกท้ายอ่างระหว่างตำบลยาง และตำบลกุดหวาย ไปเข้าเขตอำเภอลำโรงทาบ ไหลไปรวมกับห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจุดสิ้นสุดเขตห้วยลำพอกเพียงแค่นั้น การพัฒนาประเทศเพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ นั้นทำให้ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชีย ในขณะนั้นเรียกว่า เป็นประเทศ “กำลังพัฒนา” ได้ทำการพัฒนาประเทศโดยการประกาศใช้ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504 - 2509)” ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมด้านการเกษตรเป็นหลัก โดยการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการเกษตร ป่าไม้ เหมืองแร่ เริ่มจากการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเกษตร การปลูกปอ มันสำปะหลัง อ้อย ข้าว ยาสูบ ฝ้าย ข้าวโพด ปาล์ม ยางพารา การใช้ปุ๋ย และสารเคมีในการผลิต การรวมกลุ่ม องค์กร การพัฒนาที่อยู่อาศัย และการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ถนน ไฟฟ้า ประปา เป็นสำคัญ การศึกษาที่มุ่งเน้นด้านการศึกษาที่สนองตอบต่อระบบอุตสาหกรรม เป็นแรงงานในโรงงาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มถูกทำลาย

นโยบายของรัฐบาลไทยในยุคสมัยนั้น ได้ให้มีการคัดเลือกตำบลหมู่บ้านเพื่อนำร่องในการพัฒนาตาม แผนพัฒนาฉบับที่ 1 จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ได้คัดเลือก ตำบลหมู่บ้านเพื่อทำการพัฒนานำร่องตามแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ เป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น “ตำบลพัฒนาตัวอย่าง”ตาม แผนพัฒนา ตำบลยางจึงได้รับการ ทำการ

“ทดลองพัฒนา”โดยเริ่มจากการขุดลอกหนองน้ำขนาดใหญ่เป็นอ่างเก็บน้ำ “ลำพอก” การทดลองปลูกพืชเชิงเดี่ยว ปอ มันสำปะหลัง ข้าว ยาสูบ การใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีในการผลิตด้านการเกษตร การเลี้ยงปลาในนาข้าว การรวมกลุ่มเป็นสมาคมผู้ใช้น้ำอ่างลำพอก การทำถนนดินยกระดับ เป็นถนนลูกรัง เหล่านี้เป็นต้น

สถานการณ์ปัญหาที่ตำบลยางกำลังเผชิญ คือ

ด้านสิ่งแวดล้อมอ่างลำพอก กำลังถูกรุกทำลายจากโครงการ และนโยบายรัฐ - ท้องถิ่น เกิดมาจากปัญหาขยะ และการจัดการขยะ ขยะ หรือ มูลฝอย หรือ ของเสีย เป็นเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และมีผลต่อสุขภาพอนามัย นับเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชนซึ่งต้องจัดการ และแก้ไข ปริมาณกากของเสียและสารอันตราย ได้แก่ ขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล และสารพิษที่ปนเปื้อนอยู่ใน แหล่งน้ำ ดิน และอากาศ ตลอดจนบางส่วนตกค้างอยู่ในอาหาร ทำให้ประชาชนทั่วไปเสี่ยงต่ออันตรายจากการเป็นโรคต่าง ๆ เช่น โรคมะเร็ง และ โรคผิดปกติทางพันธุกรรม เป็นต้น จังหวัดสุรินทร์ ได้รับนโยบาย การจัดการขยะมาจากรัฐบาล ตามแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด ในพ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยแบ่งเป็นศูนย์ (โซน) 4 โซน โซนที่ 2 ประกอบด้วย อำเภอสักระบุรี อำเภอสำโรงตาปาก อำเภอสรีณรงค์ 3 อำเภอ 32 องค์การปกครองท้องถิ่น (เทศบาล อบต.) เทศบาลระแงง โดยคณะเทศมนตรีได้รับโครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมแบบ ผสมผสาน โซนที่ 2 เข้ามาดำเนินการโดยการรับขยะจาก 3 อำเภอ 32 อบต. มาทิ้ง ณ ที่กำจัดขยะเทศบาล ระแงง ในอัตราค่าทิ้งที่เทศบาลระแงงเป็นผู้จัดเก็บต้นละประมาณ 400 บาท ดำเนินการกำจัดขยะโดยการ คัดแยก เผา และฝังกลบ เป็นระยะเวลา รวม 20 ปี

ผลกระทบที่เกิดขึ้นได้แก่แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกำลังถูกทำลาย

1. ปราสาทบ้านระแงง หรือปราสาทศีขรภูมิ และปราสาทบ้านอนันต์ ซึ่งเป็นปราสาทคู่บ้านคู่เมืองของชาว ศีขรภูมิที่สำคัญ เป็นแหล่งเรียนรู้ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถูกรบกวนและทำลาย เพราะที่กำจัด ขยะอยู่ใกล้ ทำให้สภาพแวดล้อมโดยรอบองค์ปราสาทสูญเสีย บรรยากาศ อากาศไม่เหมาะสม ก่อกลิ่นเหม็น เชื้อโรคแพร่ระบาด สัตว์ที่เป็นพาหะระบาด ไม่มีผู้มาเยี่ยมชม และศึกษาเรื่องราวอีกต่อไป
2. ปราสาทบ้านอนันต์เสื่อมด้วยสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้เพราะอยู่ใกล้แหล่งน้ำ อ่างเก็บน้ำลำพอก ซึ่งจะเป็นแอ่งรับน้ำเสียที่เกิดจากการจัดการขยะ ตามโครงการจัดการขยะรวมของ เทศบาลระแงง
3. อ่างเก็บน้ำลำพอก และทุ่งกุดไผท ดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ ได้รับผลกระทบจากน้ำเสียจากแหล่งกำจัด ขยะ

ผลกระทบจากพื้นที่แหล่งกำจัดขยะในปัจจุบันที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในปัจจุบัน

อยู่ใกล้องค์ปราสาทระแงง (ปราสาทศีขรภูมิ) อยู่ติดกับบารายที่แท้จริงคือ “สระสี่เหลี่ยม” ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อน และออกกำลังกาย อยู่ใกล้ชุมชน โรงเรียนมัธยม

ศีขรภูมิพิสัย วิทยาลัยการอาชีพ โรงพยาบาล ชุมชนบ้านปราสาท ตำบลระแงง บ้านจลอง บ้านโคกพะยอม ตำบลยาง และอยู่เหนืออ่างเก็บน้ำลำพอกที่ทุกคนดื่ม น้ำ กินปลา ผักน้ำที่มาจากอ่างฯ ผลที่เด่นชัดได้แก่

1. น้ำในอ่างเก็บน้ำเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็น ทำให้ปลาตาย และพืช ผักน้ำ ตาย โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง และปลา พืชน้ำ บางชนิด ใกล้จะสูญพันธุ์แล้ว
2. คนที่มีที่ดิน ที่นา และบ้านอยู่ติดกับที่ทิ้งขยะในปัจจุบัน ไม่สามารถทำนา และอยู่อาศัยได้ เพราะกลิ่นเหม็น น้ำเน่า ติดเชื้อโรค เจ็บป่วย หายใจไม่ออก พืชการ และเสียชีวิต ชุมชนบริเวณปราสาทระแงง โรงเรียน โรงพยาบาล ได้รับผลกระทบจากกลิ่น และแมลงวัน
3. บริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำ และทุ่งกุดไผท ซึ่งเป็นส่วนรองรับน้ำทางธรรมชาติ กำลังถูกบุกรุกสร้างที่อยู่อาศัย
4. ปราสาทบ้านอนันต์ ซึ่งตั้งอยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำลำพอก ปราสาทบ้านระแงง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับที่กำจัดขยะ กำลังอยู่ในสภาวะเสี่ยงต่อการสูญเสียแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และทัศนียภาพอันงดงาม

2. ปัญหาการวิจัย

จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น พบว่า โครงการพัฒนาแหล่งกำจัดขยะในพื้นที่ที่มีปัญหาอยู่ 2 ด้านหลักๆ คือ การพัฒนาที่ขาดความรู้ความเข้าใจในมิติประวัติศาสตร์ของพื้นที่ การพัฒนาจึงกลายเป็นกระบวนการที่ลดทอนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นทุ่งกุดไผท ก่อให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ ประการที่สองกระบวนการพัฒนาดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในท้องถิ่น ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อฟื้นประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผทในการนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นต่อไป

3. คำถามการวิจัย

โจทย์วิจัยหลัก

รูปแบบและแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุดไผทผ่านการกระบวนการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอย่างไร

โจทย์วิจัยรอง

- ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุดไผทมีความเป็นมาอย่างไร
- ฐานทรัพยากรธรรมชาติในทุ่งกุดไผทและการใช้ประโยชน์เป็นอย่างไร
- รูปแบบ และแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุดไผทเป็นอย่างไร

4.วัตถุประสงค์การวิจัย

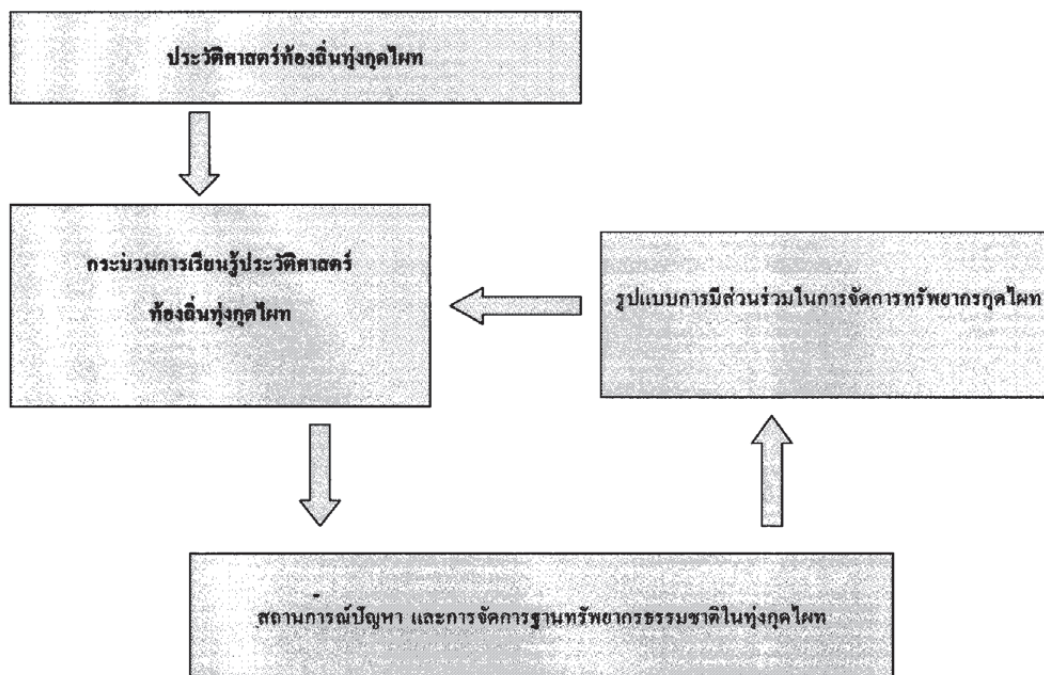
วัตถุประสงค์เชิงวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในทุ่งกุลไผ่

วัตถุประสงค์เชิงการพัฒนา

1. เพื่อจัดการเรียนรู้และฟื้นฟูคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทุ่งกุลไผ่
2. เพื่อพัฒนารูปแบบ และแนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุ่งกุลไผ่

5.กรอบคิดการวิจัย

6. ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตพื้นที่วิจัย

บ้านยาง หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสวีบุรี จังหวัดสุรินทร์
บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสวีบุรี จังหวัดสุรินทร์
และบริเวณทุ่งกุลไผ่

2) ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

1. คนในชุมชนบ้านยาง หมู่ที่ 1 ตำบลยาง จำนวน 826 คน
 2. คนในชุมชนบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง จำนวน 473 คน
 3. กลุ่มประมงตำบลยาง จำนวน 140 คน
 4. กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอ่างลำพอก และโบราณสถาน จำนวน 50 คน
 5. พระภิกษุ วัดชุมชนประสาธนาธรรม บ้านศรีตะวัน วัดโพธิญาณ บ้านอนันต์ จำนวน 10 รูป
 6. คณะครูโรงเรียนบ้านศรีตะวัน จำนวน 8 คน
 7. คณะครูโรงเรียนบ้านอนันต์(ชูศรีราษฎร์สามัคคี) จำนวน 6 คน
 8. สภาเด็กและเยาวชนตำบลยาง จำนวน 80 คน
 9. ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ตำบลยาง ตำบลกุลหวาย เทศบาลศีขรภูมิ ตำบลระแงง และเทศบาลตำบลผักไหม จำนวน 20 คน
 10. องค์การบริหารส่วนตำบลยาง ตำบลกุลหวาย ตำบลระแงง เทศบาลศีขรภูมิ จำนวน 4 คน
- รวมกลุ่มเป้าหมาย 1,617 คน

3) ขอบเขตเนื้อหา

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่
2. กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่
3. สถานการณ์ปัญหา และการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติในทุ่งกุลไผ่
4. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุ่งกุลไผ่

4) ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลา 16 กรกฎาคม 2555 ถึง 14 ธันวาคม 2556 (18 เดือน)
ขยายเวลา 15 ธันวาคม 2556 – 31 สิงหาคม 2557 (7 เดือน 17 วัน)

7. ขั้นตอนการศึกษา และเครื่องมือ

ขั้นตอนการศึกษา	เครื่องมือและกระบวนการ
1. ขั้นตอนการเตรียมการ 1.1 กิจกรรมประชุมทีมวิจัย และทบทวนแผนการวิจัย 1.2 กิจกรรมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชน	1.1 เอกสารโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ / ตารางแผนปฏิบัติการ 1.2 เอกสารโครงการวิจัยฉบับย่อ / กระบวนการชี้แจงโครงการ
2. ขั้นตอนการศึกษา และรวบรวมข้อมูล 2.1 ศึกษาชุมชนบ้านยาง บ้านอนันต์ และจัดทำแผนที่ชุมชน 2.2 ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านยาง บ้านอนันต์ 2.3 ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชทุ่งกุลไผ่ 2.4 ศึกษาการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำทุ่งกุลไผ่ 2.5 ศึกษารูปแบบการใช้น้ำ และสถานการณ์ปัญหาทุ่งกุลไผ่ 2.6 ศึกษาประวัติศาสตร์ทุ่งกุลไผ่	2.1 แผนที่ภายในชุมชน และแผนที่ภายนอกชุมชน / ปฏิทินวัฒนธรรม / กระบวนการสำรวจด้วยการเดินเท้า 2.2 เส้นประวัติศาสตร์ / ประชุม ระดมข้อมูล ผู้เฒ่าเล่าความหลัง / การสัมภาษณ์ ศึกษาเอกสารบันทึกท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่ 2.3 ปฏิทินการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร / การสัมภาษณ์ / การประชุมระดมกลุ่มย่อย 2.4 ปฏิทินการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร / การสัมภาษณ์ / การประชุมระดมกลุ่มย่อย 2.5 ปฏิทินการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร / การสัมภาษณ์ / การประชุมระดมกลุ่มย่อย 2.6 เส้นประวัติศาสตร์ / ประชุม ระดมข้อมูล ผู้เฒ่าเล่าความหลัง / การสัมภาษณ์ ศึกษาเอกสารบันทึกท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่
3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำแผนการปฏิบัติ 3.1 จัดทำรายงานความก้าวหน้า 3.2 กิจกรรมวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัย 3.3 กิจกรรมประชุมเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการ	3.1 ประมวลข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้า 3.2 วิเคราะห์ตารางแจกแจงข้อมูล / กระบวนการประชุม วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน 3.3 ตารางจัดทำแผนปฏิบัติการ / กระบวนการประชุม 3.4 รายงานความก้าวหน้า และแผนปฏิบัติการ / การประชุมชี้แจง

3.4 เวทีนำเสนอความก้าวหน้าการดำเนินงานใน ระยะที่ 1	
4. ขั้นตอนการปฏิบัติการ และสรุปผลการศึกษา 4.1 แผน 1.(การบริหารจัดการทุ่งกุดไผท) แผน 2.(การอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุดไผท) แผน 3.(การจัดกระบวนการเรียนรู้) 4.2 เวทีสรุปผลการปฏิบัติการ 4.3 เวทีสรุปข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานสมบูรณ์ 4.4 จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	4.1 ปฏิบัติการตามแผน1-3 4.2 กระบวนการสรุปบทเรียน 4.3 กระบวนการประชุมสรุปข้อมูล 4.4 แบบฟอร์มร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ / เขียน รายงานฉบับสมบูรณ์

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่คาดว่าจะได้รับเชิงการวิจัย

1. เกิดข้อมูลบริบทชุมชนบ้านยาง บ้านอนันต์
2. ได้ทราบประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านยาง บ้านอนันต์และทุ่งกุดไผท
3. ได้ทราบการใช้ประโยชน์จากพืชทุ่งกุดไผท
4. ได้ทราบการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำทุ่งกุดไผท
5. ทราบสถานการณ์ปัญหาการใช้ประโยชน์ในทุ่งกุดไผท
6. เกิดข้อมูลประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผท

ผลที่คาดว่าจะได้รับเชิงการพัฒนา

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้ประวัติท้องถิ่นทุ่งกุดไผท
2. เกิดแนวทางการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุดไผท
3. เกิดแผนการบริหารจัดการทุ่งกุดไผท โดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน

9. รายชื่อนักวิจัย และที่ปรึกษา

นักวิจัย

1. นางสาวพัชร์วิไล สหุณาพ
24 หมู่ที่ 6 ตำบลยาง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ 32110
2. นางสาวจิราพร แก้วใส
59/1 หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ 32110
3. นายพิภพ สงครามพล (กำนันตำบลยาง)

หัวหน้าโครงการวิจัย

นักวิจัย

นักวิจัย

- 26 หมู่ที่ 6 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
4. นายมงคล พิมพ์พอก (กำนันตำบลกุดหวาย) นักวิจัย
- 12 หมู่ที่ 13 ตำบลกุดหวาย อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
5. นายบุญส่งสิทธิชัย นิสัยกล้า นักวิจัย
- 16 หมู่ที่ 13 ตำบลกุดหวาย อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
6. นายวิเชียร บริบาล (กำนันตำบลระแงง) นักวิจัย
- หมู่ที่ ตำบลระแงง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
7. นายยุทธนา ศิลา นักวิจัย
- 104 หมู่ที่ 5 ตำบลกุดหวาย อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
8. นายประชา ศรีบุญเรือง นักวิจัย
- 23 หมู่ที่ 2 ตำบลผักไหม อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
9. นายสมเกียรติ โอฐงาม นักวิจัย
- 18 หมู่ที่ 6 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
- 10.นางอรุณวรรณ บุตรเงิน (ผู้ใหญ่บ้านยาง หมู่ที่ 1) นักวิจัย
- หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
- 11.นายจำลอง จันทรหอม (ผู้ใหญ่บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2) นักวิจัย
- หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
12. นางสาวพิริยากร สหุณาฬ (นักวิชาการศึกษา อบต.ยาง) นักวิจัย
13. (นักวิชาการศึกษา อบต.กุดหวาย) นักวิจัย
14. (นักวิชาการศึกษา อบต.ระแงง) นักวิจัย
15. (ฝ่ายอนามัย และสิ่งแวดล้อม เทศบาลสี่ขรภูมิ)
16. นายปรานิต ชัยสุวรรณ นักวิจัย
- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอนันต์ (ชูศรีราษฎร์สามัคคี)
- ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
17. เด็กชายศึกษา สหุณาลุ นักวิจัย
- 108 หมู่ที่ 6 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
- 18.นายภชร รัมพณีนิล นักวิจัย
- หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
19. นางสาวศดานันท์ พงษ์ทอง นักวิจัย
- หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110
20. เด็กหญิงสุดารัตน์ ชื่นชม นักวิจัย
- หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110

21.นางสาวศศิวิมล สงครามพล

นักวิจัย

26 หมู่ที่ 6 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 32110

ที่ปรึกษา

1. พระครูธีระปัญญาธร เจ้าคณะตำบลยาง
2. พระครูปัญญาศิริโพธิ รองเจ้าคณะตำบลยาง เจ้าอาวาสวัดโพธิญาณบ้านอนันต์
3. นายสุวิทย์ เกษอินทร์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยาง
4. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลยาง
5. นายเจเลียว เกษอินทร์ นายกองค์การบริหารส่วนกุดหวาย
6. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหวาย
7. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลระแงง
8. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลระแงง
9. นายกเทศมนตรี เทศบาลสี่ขรภูมิ
10. นายอิน มงคลอินทร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสว่าง-โนนแดง
12. นายจำลอง รัตนวิวัฒน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านศรีตะวัน
13. นายศิลปะชัย บุญหนัก ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกะลัน(กระแสรวิทยานุเคราะห์)
14. นายสุขชัย ชาวนา ผู้อำนวยการโรงเรียนยางวิทยาการ
15. ผศ.สุทัศน์ กองทรัพย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
16. นายวิลาศ โพธิสาร ข้าราชการ(ครู)นอกประจำการ
17. วัฒนธรรมสี่ขรภูมิ
18. ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสี่ขรภูมิ
19. ผู้อำนวยการวิทยาลัยการอาชีพสี่ขรภูมิ
20. นายพันธ์เรือง ห่อทอง (ผู้ใหญ่บ้านดาพรม หมู่ที่ 4 ตำบลยาง)

10. แผนที่พื้นที่วิจัย

บทที่ 2

ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในการศึกษาวิจัย กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไธพา อำเภอสว่างภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทีมวิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ สามารถอธิบาย และอ้างอิงได้ดังนี้

ประวัติศาสตร์ (History) คือ วิชาที่ศึกษาถึงเรื่องราวในอดีตของมนุษยชาติ ที่มีความสำคัญในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือสมัยใดสมัยหนึ่ง ซึ่งจะต้องอธิบายเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นนั้นได้อย่างมีเหตุผล และถูกต้องตามความเป็นจริง โดยผ่านกระบวนการไตร่สวน ค้นคว้า พิจารณา วิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนและไม่มีอคติ (unbias)

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Sources) หมายถึง ร่องรอยการกระทำ การพูด การเขียน การประดิษฐ์ การอยู่อาศัยของมนุษย์ หรือลึกไปกว่าที่ปรากฏอยู่ภายนอก คือ ความคิดอ่าน โลกทัศน์ ความรู้สึก ประเพณีปฏิบัติของมนุษย์ในอดีต ความรู้สึกของคนในปัจจุบัน สิ่งที่มีมนุษย์จับต้องและทั้งร่องรอยไว้ กล่าวได้ว่าอะไรก็ตามที่มาเกี่ยวพันกับมนุษย์ หรือมนุษย์เข้าไปเกี่ยวพันสามารถใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ทั้งสิ้น

หลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร ได้แก่ จารึก ดำนาบ พงศาวดาร จดหมายเหตุ บันทึกลับ ความทรงจำ เอกสารทางวิชาการ ชีวประวัติ จดหมายส่วนตัว หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร กฎหมาย วรรณกรรม ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ในการศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย มีการเน้นการฝึกฝนทักษะการใช้หลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร เป็นส่วนใหญ่ จนอาจกล่าวได้ว่าหลักฐานประเภทนี้เป็นแก่นของงานทางประวัติศาสตร์ไทย.

หลักฐานไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ หลักฐานโบราณคดี เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เงินตรา หลักฐานจากการบอกเล่า ที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” หลักฐานด้านภาษา เกี่ยวกับการพัฒนาการของภาษาพูด หลักฐานทางศิลปกรรม ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม

นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ หลักฐานประเภทโสตทัศน ได้แก่ ภาพถ่าย ภาพสไลด์ แผนที่ โปสเตอร์ แถบบันทึกเสียง แผ่นเสียง ภาพยนตร์ ดวงตราไปรษณียากร¹

ศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local history) คือการศึกษาในลักษณะ ประวัติศาสตร์มีชีวิต (Living history) ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมอันแตกต่างไปจากพื้นที่การปกครองของรัฐแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ลงมา

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือการศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น โดยมองจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของคนในเป็นสำคัญ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เป็นประชาธิปไตยโดยอุดมการณ์นั้น คือการให้คนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย²

อาจารย์สุวัฒน์ แก้วสุข ได้ให้ความหมาย ของคำว่า "กุดไผท" (อ่านว่า กุด-ผะ-ไท) ในเอกสารเก่าสะกดเป็น "กุดปะไท" "กุด" เป็นคำพื้นเมืองภาษาลาว หมายถึงสายน้ำที่ปลายด้าม ไหลไปไหนอีกไม่ได้ มักจะพบเห็นทั่วไปในพื้นที่แห้งแล้งกันดาร กุดจึงต่างจากแหล่งน้ำที่ชาวอีสานเรียกว่า "ห้วย" หรือ "ลำ" ส่วน "ไผท" เป็นคำเขมร หมายถึง ดินแดนโดยรอบหรือชายขอบ

อาจารย์สุวัฒน์ แก้วสุข ได้กล่าว ในที่นี้คำว่า "กุดไผท" เป็นชื่อชุมชนเก่าแก่ของเมืองสุรินทร์ที่เคยเรียกกันว่า "บ้านกุดไผท" ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอศีขรภูมิ

บ้านกุดไผทตั้งอยู่บนเนินทุ่งราบติดลำห้วยทับทันที่ไหลมาจากพนมดงรัก ผ่านจังหวัดศรีสะเกษจนไปบรรจบแม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี การตั้งบ้านเมืองในสมัยก่อนผู้คนมักเลือกทำเลแบบนี้ คือต้องเป็นที่ดอน มีน้ำกินน้ำใช้อุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ทำการเกษตรได้ดี

บ้านกุดไผทจึงเป็นทำเลทองที่ไม่แห้งแล้งกันดารเหมือนที่อื่นและท้องทุ่งตรงนั้นก็เรียกชื่อว่า "ทุ่งกุดไผท" เหมือนกับชื่อหมู่บ้าน

¹ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ <http://www.samkokview.com/main/index.php/2012-02-05-14-25-15/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81/210-Introduction-to-history>

² ศรีศักร วัลลิโภดม คู่มืออุทิศ + ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น หน้า 8 , 11, 12

ณ บ้านกุดไผท พบหลักฐานทางโบราณคดีมากมายที่ยืนยันว่าการก่อตั้งบ้านเมืองได้เกิดขึ้นมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ก่อนสมัยสุโขทัยหลายร้อยปีจนเมื่อบ้านเมืองพัฒนาเข้าสู่ยุคทองจึงได้มีการก่อสร้างเทวาลัยตามคติของศาสนาฮินดูขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คน ดังจะเห็นได้จากปราสาทบ้านอนันต์ ปราสาทบ้านระแงง และปราสาทข่าปี ซึ่งล้วนแต่ยืนยันความเก่าแก่ปรัมปราของชุมชนได้อย่างชัดเจน

ในเอกสารประเภทพงศาวดารของไทยมีข้อความเขียนไว้ว่า "...ลุลุลศักราช ๑๑๙๑ ปีฉลูเอกศก ครั้งนั้นหัวเมืองทางฝ่ายตะวันออกยังไม่เรียบร้อยดี จึงโปรดเกล้าให้ เจ้าพระยาบดินทรเดชา ออกไปตั้งจัดราชการทำสามะโนครวัดและตั้งกองสัก อยู่ ณ กุดปะไทย..."

ข้อความสองสามบรรทัดข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบ้านกุดไผทได้เป็นอย่างดีในช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การทำสามะโนและสักเลกเป็นเรื่องสำคัญเพราะเท่ากับเป็นการสำรวจกำลังพลและความภักดีของหัวเมืองที่อยู่ห่างไกล

ในระยะนั้นสยามประเทศไม่สู้จะสงบเรียบร้อยนัก มีสงครามกับเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ และเกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองเขมรต่ำ แม่ทัพไทยถึงกับต้องมาตั้งมั่นอยู่ที่บ้านกุดไผท ซึ่งในอดีตก็เป็นส่วนหนึ่งของเมืองเขมรป่าดงในสายตาของคนทางเมืองหลวง³

การศึกษาประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผท มีความเกี่ยวเนื่องในการสร้างเมืองสุรินทร์ โดยในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ได้แพร่ขยายอิทธิพลทางการเมืองทำให้กัมพูชาตกอยู่ในฐานะประเทศราชและในระหว่างปีพุทธศักราช 2103 อาณาจักรลาวมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่นครเวียงจันทน์ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พุทธศักราช 2091-2111) กษัตริย์ของลาวได้สร้างนครเวียงจันทน์เป็นเมืองหลวงของล้านช้าง

ในปีพุทธศักราช 2257 ลาวแตกออกเป็น 3 รัฐอิสระ คือหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ชาวลาวกลุ่มหนึ่งซึ่งนำโดยเจ้าราชครูหลวงแห่งวัดป่าโพธิ์สะเม็ดพร้อมด้วยนักศึกษาวัด ทั้งที่กำลังศึกษา เป็นพระภิกษุสามเณรอยู่และที่จบการศึกษาแล้วเป็นอ้ายเชียง อ้ายทิด (บัณฑิต) อ้ายจารย์ (อาจารย์) กับพวกข้าทางใต้ไปบูรณะพระธาตุพนม และไปจนถึงเขมร แล้วกลับมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นเมืองพี่เมืองน้องกับเมืองอัตตะปือแสนแปง (แสนแปง) ซึ่งต่างเป็นเมืองของพวกเขา ลัวะ ข่า (หรือชนเผ่าพันธุ์ที่เราเรียกว่าส่วยในปัจจุบัน)

³ สุวัฒน์ แก้วสุข สุรินทร์สโมสร ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (เมษายน - มิถุนายน 2550) หน้า 34-35

การแยกเป็นรัฐอิสระของอาณาจักรลาว ทำให้ทั้ง 3 รัฐ เกิดการแข่งต่อเมืองกันและต่าง
สะสมแสนยานุภาพไว้ต่อสู้ ป้องกันการรุกราน เมืองจำปาศักดิ์จึงบังคับให้อัตตะปือ แสนปางส่งช้างป้อน
กองทัพให้แก่จำปาศักดิ์ตามที่ต้องการ ทำให้ส่วยอัตตะปือ แสนปางทนต่อสภาพถูกบีบบังคับไม่ได้ จึง
หนีข้ามลำน้ำโขงเข้ามาอาศัยกับพวกส่วยดั้งเดิมบริเวณป่าดงดิบแถบอีสานล่างคือ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ
สุรินทร์ บุรีรัมย์ และบางส่วนของนครราชสีมา มหาสารคาม

ชาวส่วยหลายกลุ่มพากันอพยพหนีสงครามข้ามมาตั้งหลักแหล่งทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง
เมื่อพุทธศักราช 2260 แยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือนและมีหัวหน้าปกครองตามที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นจังหวัด
สุรินทร์ในปัจจุบันคือ

กลุ่มที่ 1 มาอยู่ที่บ้านเมืองที่ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์) มีหัวหน้าชื่อ เชียงปุม

กลุ่มที่ 2 มาอยู่ที่บ้านกุดหวายหรือเมืองเตา (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอรัตนบุรี) มีหัวหน้าชื่อ
เชียงสี

กลุ่มที่ 3 มาอยู่ที่บ้านเมืองลิ้ง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอจอมพระ) มีหัวหน้าชื่อ เชียงสง

กลุ่มที่ 4 มาอยู่ที่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน (ปัจจุบันคือบ้านดอนใหญ่ อำเภอวังหิน
จังหวัดศรีสะเกษ) มีหัวหน้าชื่อ ตากะจะและเชียงขัน

กลุ่มที่ 5 มาอยู่ที่บ้านอจจะปะนึ่ง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสังขะ) มีหัวหน้าชื่อ เชียงมะ

กลุ่มที่ 6 มาอยู่ที่บ้านกุดปะไท (ปัจจุบันคือบ้านจารพัด อำเภอศีขรภูมิ) มีหัวหน้าชื่อ เชียง
ไชย

ชาวส่วยเหล่านี้มีความชำนาญในการคล้องช้าง ทำการเกษตร หาของป่า ป่าดงแถบนี้มี
สัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ เช่น โขลงช้างพัง ช้างพลาย ผูกแก้ง กวาง ละมั่ง และโคแดง เหมาะกับการทำมาหา
กินของชาวส่วยเป็นอย่างยิ่ง แต่ละชุมชนมีการไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ

สมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (เจ้าฟ้าเอกทัศ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) แห่งกรุงศรี
อยุธยา ช้างเผือกเขตกรุงหนีออกมาจากกรุงศรีอยุธยาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่เขตพินาย
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ขุนนางสองพี่น้อง (เข้าใจว่า คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลกมหาราช และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) กับไพร่พล 30 คน ออกติดตามช้างเผือกมา
ทางแขวงเมืองพินาย ได้มาสืบถามร่องรอยช้างจากชาวเมืองพินายซึ่งเป็นผู้ชำนาญภูมิประเทศในแถบ

นั้น ก็ได้รับคำแนะนำให้ไปสืบถามพวกส่วย มอญ แชก โพนช้างอยู่ริมเขาตงใหญ่เชิงเขาพนมดงรัก เมื่อได้รับคำแนะนำจากชาวเมืองพินายว่าช้างเผือกหนีไปทางไหนแล้ว ขุนนางสองพี่น้องพร้อมด้วยไพร่พลออกติดตามต่อมาตามลำน้ำมูลมาพบเชียงสีหรือตากะอาม หัวหน้าบ้านกุดหวาย เชียงสีได้พาขุนนางสองพี่น้องไปพบหัวหน้าหมู่บ้านอื่นๆ เพื่อจะได้ช่วยกันตามหาช้างเผือกต่อไป โดยไปหาเชียงปุมที่บ้านเมืองที เชียงปุมได้ร่วมสมทบกับขุนนางสองพี่น้องพากันไปหาเชียงไชยที่บ้านกุดปะไท (บ้านจารย์พิต) ไปหาเชียงขันที่บ้านโคกลำดวน ไปหาเชียงมะที่บ้านอัจจะปะนึ่ง จึงทราบข่าวจากเชียงมะว่าได้พบช้างเผือกเชือกหนึ่งมีเครื่องประดับทั้งาพาวรารซึ่งเป็นช้างป่ามาเล่นน้ำที่หนองโซก หรือหนองบัวในเวลาบ่ายทุกวัน

เชียงมะก็พาขุนนางสองพี่น้องและพวกไปยังหนองโซก พากันขึ้นต้นไม้ที่ริมหนองโซกเพื่อดูช้างโขลงนั้น ครั้นเวลาบ่ายช้างโขลงนั้นก็ออกจากชายป่ามาเล่นน้ำตามเคย ปรากฏว่าช้างเผือกที่หายมานั้นอยู่กลางฝูงพากันลงเล่นน้ำที่หนองโซก ขุนนางทั้งสองจึงเอาก้อนอิฐแปดก้อนที่นำมาจากบ้านเมืองทีขึ้นเสกเวทมนตร์ตามพิธีกรรมคชศาสตร์ อธิษฐานแล้วขว้างไปยังโขลงช้างทั้งแปดทิศ ฝ่ายช้างป่าก็แตกตื่นหนีเข้าป่าหมด คงเหลืออยู่แต่ช้างเผือกเชือกเดียวขุนนางสองพี่น้องก็ลงจากต้นไม้พากันขึ้นขี่หลังช้างโดยง่าย เมื่อจับช้างได้แล้ว ขุนนางสองพี่น้องและบริวารพากันเดินทางกลับ หัวหน้าหมู่บ้านทั้งหลายที่มาช่วยเหลือในการติดตามช้าง ก็ได้อำนวยความสะดวกในการควบคุมช้างเผือกมาส่งที่กรุงศรีอยุธยาด้วย เมื่อมาถึงพระนครแล้ว ขุนนางสองพี่น้องจึงได้นำหัวหน้าหมู่บ้านทั้งหลายเข้าเฝ้าสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ และกราบบังคมทูลเหตุการณ์ทั้งหมดให้ทรงทราบ สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์จึงโปรดเกล้าแต่งตั้งบรรดาหัวหน้าชาวส่วยให้มีฐานันดรศักดิ์ คือ

ตากะจะ เป็น หลวงแก้วสุวรรณ เชียงขัน เป็น หลวงปราบ เชียงมะ เป็น หลวงเพชร

เชียงปุม เป็น หลวงสุรินทรภักดี เชียงสี เป็น หลวงศรีนครเตา เชียงไชย เป็น ขุนไชยสุริยง

กลับไปปกครองคนในหมู่บ้านของตน โดยอยู่ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยาขึ้นตรงต่อเมืองพินาย

(ยุพดี จรรย์ยานนท์ 2522 : 34 - 35)⁴

⁴ https://www.facebook.com/permalink.php?id=268619393199000&story_fbid=464506643610273 จังหวัดสุรินทร์ คงกับ 12 ราศี

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ทุ่งกุลไผ่ บ้านยาง บ้านอนันต์ ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ มีหลักฐานด้านประวัติศาสตร์ ที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดี ดังเช่นปราสาทบ้านอนันต์ และมีที่เป็นตำนาน เรื่องเล่า พงศาวดาร บันทึกความทรงจำ ซึ่งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของทุ่งกุลไผ่

บ้านยาง บ้านอนันต์ ล้วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การสร้างอำเภอสักระภูมิ และการสร้างเมืองสุรินทร์ ดังปรากฏในบันทึกส่วนตัวครูสมฤทธิ์ สหุณาฬ (อดีตครูใหญ่โรงเรียนวัดชูประศาสนาราม บ้านยาง ศรีตะวัน ปัจจุบัน คือโรงเรียนบ้านศรีตะวัน และเป็นเหลนพระสีมานายกองนอกบ้านยาง อนันต์ เสียชีวิต 2542. ผู้วิจัย) ซึ่งบุตร หลาน ได้รวบรวมไว้ เป็นเอกสารเย็บเล่ม ได้กล่าวไว้ว่า

ห้วยลำพอกเป็นห้วยที่ให้กำเนิด ทุ่งกุลไผ่ทุ่งประวัติศาสตร์ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากตงใหญ่เชิงเขาพนมดงรักที่เป็นภูเขากันพรมแดนไทยกับประเทศกัมพูชา ที่ท้องที่อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ผ่านอำเภอกาบเชิง อำเภอสังขะที่ตำบลกระเทียม ผ่านท้องที่อำเภอลำดวน ในช่วงต้นๆชาวบ้านเรียกว่าห้วย “กำโพก” เข้าเขตอำเภอสักระภูมิที่ตำบลตรมไพร เข้าทุ่งกุลไผ่ที่ตำบลจารพัด ตำบลระแงง ลงอ่างเก็บน้ำลำพอกที่ตำบลยาง ออกท้ายอ่าง ระหว่างตำบลยางกับตำบลกุลหวายเข้าเขตอำเภอสำโรงทาบ ไหลไปรวมกับห้วยทับทันที่บ้านกุลจิว ตำบลหมื่นศรี อำเภอสำโรงทาบ กันเขตแดนจังหวัดสุรินทร์ กับอำเภอยะทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

บ้านยางเดิมมีสะพานข้ามลำห้วยลำพอก จากสะพานนี้ตามลำห้วยไปทางตะวันตกราว 1 กิโลเมตร ลำห้วยจะวกไปทางทิศใต้ ตรงไปสู่บ้านตรมไพร จากโค้งนี้ไปทางทิศใต้ราว 2 กิโลเมตร ทางฝั่งซ้ายจะตรงเข้าหมู่บ้านตะแบก หมู่ที่ 6 ตำบลระแงง ฝั่งขวาบริเวณโรงเรียนบ้านยางเดิม ตำบลระแงง ลำห้วยนี้จะเป็นคูก้น้ำกว้างราวครึ่งกิโลเมตร ยาวตั้งแต่จากตรงบ้านตะแบกไปสะพานบ้านยางเดิมเกือบ 3 กิโลเมตร ที่ตรงนี้ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ปะเทีย” เราเรียกลำห้วยที่ตรงนี้ว่า “ห้วยทุ่งกุลไผ่” ริมฝั่งห้วยทางฝั่งซ้ายเป็นทุ่งกว้างนับตั้งแต่บ้านระเวียง ตำบลระแงง ไปยังบ้านตะแบก ตำบลจารพัด ขึ้นไปบ้านพนัษี ถึง 2 ฝั่งจารพัดจากบ้านตะกุก ตำบลจารพัด เป็นพื้นที่หลายพันไร่ ทุ่งนี้ชาวบ้านเรียกว่า “เวียลปะเทีย” (ทุ่งกุลไผ่) เรียกชุมชนที่ตั้งบ้านอยู่ริมทุ่งนี้เมื่อกว่า 250 ปีมาแล้วว่า “บ้านทุ่งกุลไผ่สิงขร” (จาระเปือด)

ปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้ชาติกลับคืนมาตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ปีพ.ศ. 2321 โปรดเกล้าให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพยกไปสมทบกับกำลังเกณฑ์เมืองปทายสมันต์ เมืองขุขันธ์ เมืองสังขะ ซึ่งรวมกับบ้านทุ่งกุลไผ่ด้วย ยกไปปราบปรามเมืองเวียงจันทน์ เมืองจำปาศักดิ์

ทางเมืองเขมรเกิดการจลาจลขุนวายเป็นให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ยกกองทัพไปปราบปราม จึงเกณฑ์กำลังเมืองสังขะ เมืองขุนันท์ เมืองปทายสมันต์ เข้าสมทบกับกองทัพหลวง ได้แบ่งกำลังกองทัพส่วนหนึ่งให้จัดการ “ทำนา” ขึ้นที่ทุ่งกุดไผท (บ้านกุดไผทจารพัต) เพื่อสะสมเสบียงอาหารบำรุงเลี้ยงกองทัพที่ยกไปตีเมืองเขมร เพราะฉะนั้นเมล็ดข้าวที่ได้จากผืนแผ่นดิน “เวียลปะเทีย” (กุดไผท) ไปเป็นเสบียงเลี้ยงกองทัพครั้งนั้น ได้ส่งผลให้ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ได้รู้เรื่องราวมาทราบเท่าทุกวันนี้ จึงน่าจะเป็นข้อบ่งชี้ให้ทุ่งกุดไผทได้โดดเด่นขึ้นมาเป็นที่รู้จักของใคร ๆ นับเป็นครั้งแรกของทุ่งประวัติศาสตร์แห่งนี้

ปีพ.ศ. 2369 สมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้านุวงศ์เวียงจันทน์กับเจ้าโยราชบุตร ผู้ครองนครจำปาศักดิ์เป็นขบถต่อกรุงรัตนโกสินทร์ ยกกำลังเข้ายึดดินแดนภาคอีสาน จนเข้ายึดนครราชสีมาเป็นฐานทัพ ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้โปรดเกล้าให้ กรมพระราชวังบวรมหาศักดีพลเทพ เป็นแม่ทัพหลวงคุมไพร่พลยกไปทางพระตะบอง ขึ้นไปทางเมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ และตั้งค่ายทหารที่ “กุดไผท” เมื่อปราบขบถเสร็จสิ้นลง เจ้าเมืองสุรินทร์ เจ้าเมืองสังขะ เจ้าเมืองขุนันท์ ได้รับปูนบำเหน็จเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาทั้งสามเมือง

พ.ศ. 2412 ต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ขึ้นครองราชย์สมบัติ เจ้าเมืองสังขะได้กราบบังคมทูลขอยกบ้านกุดไผทหรือบ้านจารพัตขึ้นเป็นเมือง (จากหนังสืออ่านประกอบวิชาสังคมศึกษา ชั้น ม. ต้น) และโปรดเกล้าให้ตั้งเป็นเมือง “เมืองศีขรภูมิพิสัย” ฝ่ายเจ้าเมืองสุรินทร์ พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไผทสมันต์ (ม่วง) ก็กราบบังคมทูลขอตั้งบ้านลำดวนเป็นเมือง “สุรินทนิคม” ส่วนเมืองศีขรภูมิพิสัยนั้น (หนังสือสุจิตร์เกียรติสุรินทร์บอลล์ พ.ศ. 2515) เขียนว่า.....พ.ศ. 2412 โปรดให้ตั้งบ้านกุดไผท (สิงขร) เป็นเมือง ศีขรภูมิพิสัย ให้หลวงไชยสุริยเป็น “พระศีขรภูมานุรักษ์” เป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองระบบราชการทหาร ยกเลิกค่ายทหารทั้งหมด ดังนั้นค่ายกุดไผทเมืองศีขรภูมิพิสัยจึงถูกยกเลิกพร้อมกับตำแหน่งแม่ทัพด้วย ดังนั้น พระศีขรภูมานุรักษ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเพียงตำแหน่งเดียวต่อมาปีพ.ศ. 2447 (หลังจากเป็นเมืองศีขรภูมิพิสัยได้ 35 ปี) ให้ยุบเลิกเมืองทั้งหมด จัดแบ่งเป็นมณฑลจังหวัด อำเภอ ตำบล เมืองศีขรภูมิพิสัยถูกยุบตั้งเป็นอำเภอ ขึ้นต่อจังหวัดสุรินทร์ เมืองถูกยุบเป็นอำเภอ จึงให้เจ้าเมืองตั้งบุตรชายเป็นนายอำเภอ พระศีขรภูมานุรักษ์ (ปิ่น วรางกูร) จึงขอตั้งหลวงสุริยภักย์ (กรทอง) บุตรชายคนโตเป็นนายอำเภอศีขรภูมิคนแรก ได้ 3 ปี ปรากฏว่าไม่เข้าใจและเอาใจใส่ต่อ

หน้าที่ ด้วยคันทันกับระบบขุนนาง จึงทูลเกล้าขอถอดถอน และแต่งตั้งนายพันเมืองบุตรพระยาสุรินทรภักดี (เหยียบ) ซึ่งขณะนั้นเป็นเสมียนอำเภอกักฉิม สุนทร รัชการนายอำเภอ ต่อมาคณะกรรมการได้คัดเลือกหลวงสุริโย (กวง) บุตรของพระยาภักดีประโคนชัย (ทองแก้ว) เจ้าเมืองตลุง ซึ่งเป็นบุตรเขยของ พระศิขรมานุรักษ์ (ปิ่น) ขึ้นเป็นนายอำเภอ อยู่ได้ 3 ปี ก็ถึงแก่กรรม

นายภูมิ นายไชย ลูกชายหลวงสุริยอภัย (กรทอง) ที่จะสืบสกุลนายอำเภอต่อไป ได้ถึงแก่กรรม ก่อนหมด จึงทูลเกล้าขอตั้งนายพันเมือง ขึ้นเป็นนายอำเภอศิขรมุมิ อย่างเป็นทางการ และได้ย้ายที่ทำการมาตั้งที่บ้านโคกตะเคียนริมทางหลวงแผ่นดินที่ตัดใหม่ในท้องที่บ้านปราสาท ตำบลยาง (ในขณะนั้น ผู้วิจัย) สร้างเป็นทำเนียบชั่วคราว ครั้นถึงฤดูฝนปรากฏว่าน้ำทุ่งกุดไผทท่วมถึง จึงพิจารณาย้ายที่ทำการ ไปตั้งที่โคกอนันต์ บ้านอนันต์ ตำบลยาง ตรงที่ตั้งโรงเรียนบ้านอนันต์ในปัจจุบัน ตั้งที่ว่าการอำเภอถาวร ตรงนั้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นสมัยแรกของการปกครองท้องที่ ตั้งได้ 20 ปี จนถึงปีพ.ศ. 2473 จึงย้าย มาตั้งที่บ้านปราสาท ซึ่งมีสถานีรถไฟบ้านระแงงหมู่ที่ 19 ตำบลยาง และตลาดระแงงหมู่ที่ 20 ตำบลยาง (ตอนนั้นยังไม่แยกตำบล) จนถึงทุกวันนี้

ชื่อของ “กุดไผทสิงขร จารพัต ศิขรมุมิพลัย” จึงค่อยๆ เลื่อนไปจากความทรงจำของผู้คน จนกระทั่งกรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาขึ้นที่อำเภอศิขรมุมิ จึงได้ตั้งชื่อ โรงเรียน “ศิขรมุมิพลัย” (ศ.ภ.ส.) และชื่อของ “กุดไผท” ก็ได้นำมาใช้เป็นชื่อโรงเรียนสาขา ชื่อโรงเรียน “กุดไผทประชา สรรค์” โรงเรียนที่สร้างขึ้นใหม่ที่ตำบลกุดหวาย อำเภอศิขรมุมิ จังหวัดสุรินทร์

ดร.วิลาศ โภธิสาร ได้กล่าวถึงสภาพทางธรรมชาติบริเวณชุมชนทุ่งกุดไผท ทุ่งกุดไผท ปัจจุบัน คือท้องที่ในตำบลจารพัต ตำบลระแงง ตำบลยาง ตำบลกุดหวาย และตำบลตรมไพร ซึ่งตั้งอยู่ รายรอบทุ่งกุดไผทรวมเนื้อที่ 108.64 ตารางกิโลเมตร โดยทั่วไปลักษณะทางธรรมชาติในบริเวณทุ่งกุดไผทจะมีลักษณะเหมือนกับท้องที่ตอนกลางของจังหวัดสุรินทร์ คือเป็นพื้นที่ที่ชุมชนได้ใช้ทำนา ทุ่งกุดไผทตั้งอยู่ที่เส้นแวงตะวันออก 103 องศา 50 ลิปดา กับเส้นรุ้งเหนือที่ 14 องศา 50 ลิปดา ในบริเวณอ่าง ลำพอก ตำบลยาง และตำบลกุดหวาย อำเภอศิขรมุมิ จังหวัดสุรินทร์ อาจกล่าวได้ว่า สภาพพื้นที่บริเวณ ทุ่งกุดไผทมีทั้งที่เป็นที่ดอนสลับที่นามีลักษณะแตกต่างกันไป อาทิ บริเวณตำบลจารพัตจะเป็นเนินลาด ลงสู่ห้วยลำพอกที่เรียกว่า ทุ่งกุดไผทดอนบน ปัจจุบันได้เปลี่ยนสภาพเป็นที่นา บริเวณตำบลระแงงเป็นที่

⁵ สัมฤทธิ์ สหนาท รวมผลงาน ชุดที่ 1 คำนาน ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ของกวีชนบท ปราชญ์ชาวบ้าน คนดีศิขรมุมิ 2545 หน้า

ราบทุ่งมีลักษณะเป็น พื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetland) ปัจจุบันเปลี่ยนสภาพเป็นที่นา ส่วนทางตำบลฝักใหม่ที่เคยจากตำบลระแงงในปีพ.ศ. 2536 และพื้นที่ตำบลตรมไพรมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ดอนถูกปรับพื้นที่เป็นคันนา เพื่อใช้ปลูกข้าว ทำไร่ บริเวณดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ทุ่งกุลไพทตอนกลาง ท้องที่ในตำบลยางและทุ่งหวายเป็นที่ลุ่มตมามีน้ำตลอดปี (Oxbow Lake) เมื่อถึงฤดูฝนจะมีพื้นที่น้ำท่วมถึงบริเวณทุ่งกุลไพทตอนกลาง และมีร่องน้ำไหลจากบริเวณทุ่งกุลไพทตอนบนผ่านบริเวณทุ่งกุลไพทตอนกลาง แล้วไหลเข้าสู่บริเวณทุ่งกุลไพทตอนล่าง ลำห้วยที่ไหลเข้าสู่บริเวณทุ่งกุลไพทได้แก่ห้วยลำพอก ห้วยกระโดน ห้วยจาร์พัต และห้วยน้ำซุ่น⁶

นอกจากนี้ ผู้วิจัย ได้ค้นพบงานวิจัย การจัดการทรัพยากรร่วม ของชล บุนนาค

คณะ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ได้กล่าวถึงทรัพยากร ร่วม ได้แก่ ป่า และ ทรัพยากรจากป่า ปลา ชนิด ต่างๆ น้ำ ปัญหา อันเกิด จาก การ ที่ มี ผู้ใช้ ทรัพยากร มาก ไป และ ปัญหา การ ใช้ ทรัพยากร เกิน พอดี จึง เป็น ปัญหา ของ การ ใช้ ประโยชน์ใน ทรัพยากรร่วม ขณะ เดียวกัน ผู้ใช้ ก็ไม่มี แรง จูงใจ ที่ จะดูแล รักษา เพราะ ไม่ สามารถ กีดกัน คน อื่น ที่ ไม่ ได้ ร่วม แบ่งปัน ต้นทุน การดูแล รักษา จาก การ ใช้ ทรัพยากร ได้ หนึ่งจุด สำคัญ ที่ แบ่ง แยก ทรัพยากร ร่วม กับ สินค้า สาธารณะ ก็คือ ปัญหา การ ใช้ ทรัพยากร เกิน พอดี นั่นเอง เพราะ สินค้าสาธารณะนั้น คน สามารถ บริโภค ร่วม กัน ได้ ใน ขณะ ที่ทรัพยากร ร่วม นั้น เมื่อ มี คน บริโภค ตัว ทรัพยากร แล้ว ทำให้ ทรัพยากร ที่ เหลือ อยู่ ลด ลง⁷

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 ของ เอเจียน แอมอนิเย ได้กล่าวถึง ทุ่งกุลไพทว่า วันจันทร์ที่ 10 ธันวาคม พวกเขาเดินทางออกจากบ้านลำโรงเวลา 6.30 น. ไปไม่นานพวกเขาก็หยุดพักที่บ้านตากวย (Phoum Takuoi /ผู้วิจัย:ปัจจุบันคือบ้านตากุย)..... แล้วพวกเขาก็ออกเดินทางต่อไปเวลา 8.30 น. ข้ามทุ่งโล่งกว้าง ซึ่งสามารถมองเห็นป่าต้นผลไม้ ของเมืองการาพุม (Kara-phoum / ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือเทศบาลศีขรภูมิ)..... พวกเขา ก็ได้ไปถึง

⁶ วิลาศ โพธิสาร การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ – สังคม บริเวณทุ่งกุลไพท ระหว่างพ.ศ. 2469 – 2537 ทูลอดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2539 หน้า 14, 18

⁷ ชล บุนนาค Ph.D. Researcher Institute for Environmental Studies Faculty of Earth and Life Sciences (FALW)

โอกตริก (Auch trach /ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือห้วยตราด) เป็นน้ำห้วยที่ไหลลงมาจากราดวล.....แล้วน้ำห้วยก็ไหลลงสู่ห้วยกัมพัก (Sting kam phok /ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือห้วยลำพอก) ที่เปี่ยมปะแท (Piam Pa The /ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือทุ่งกุดไผท)

เอเจียน แอมอนิเย ยังได้กล่าวถึงอีกว่า พวกเขาเดินทางออกจากหมู่บ้านนั้นในเวลา 11 โมง พอครึ่งชั่วโมงต่อมาพวกคนเดินทาง ก็ได้ไปถึงโบราณสถานที่มีเรียกว่าปราสาทสี่เหลี่ยม (Prasat Si Liem / ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือปราสาทศีขรภูมิ) ทางด้านข้างก็จะเป็นสรกปราสาท หรือ “บ้านปราสาท” ประมาณ 2 ไมล์ไปทางทิศตะวันออกของปราสาทสี่เหลี่ยม ก็จะมีปราสาทที่ก่อด้วยอิฐ ซึ่งมีสภาพที่กำลังทรุดโทรมเรียกว่าปราสาทอานาร์ (Prasat Anar / ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือปราสาทบ้านอนันต์) ซึ่งอยู่ใกล้กับบ้านอานาร์ (ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือบ้านอนันต์ พื้นที่ทำการศึกษา)⁸

ในส่วนของการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้ง 8 เล่ม ได้มีการนำเอกสารเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในการเป็นเอกสารอ้างอิงในการทำงานวิจัย การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์ทั่วไปของบุคคลทั่วไปที่สนใจในการศึกษา หาความรู้ ในส่วนนี้ผู้วิจัยขออ้างอิงถึงการนำเอาเอกสารไปใช้ประโยชน์ เช่น งานของนายสัมฤทธิ์ สหุณาฬุ รวมผลงาน ชุดที่ 1 ตำนาน ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ของกวีชนบท ปราชญ์ชาวบ้าน คนดีศรีภูมิ 2545 ได้ถูกนำไปใช้เป็นบรรณานุกรมอ้างอิงในงานวิจัยชุดโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชุมชน ส่วย ลาว เขมร ในทุ่งน้ำลำพอก โรงเรียนบ้านดงถาวร อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โครงการยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มที่ 1 พ.ศ. 2552 และเป็นบุคลากรกรมพร้อมมอบเอกสารอัดสำเนาโรเนียว มอบให้งานวิจัยของดร.วิลาศ โพธิสาร เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ – สังคม บริเวณชุมชนทุ่งกุดไผท ระหว่าง พ.ศ. 2469 – 2537 ได้รับทุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2539 รวมทั้งนายสัมฤทธิ์ สหุณาฬุ เป็นผู้ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์อำเภอศีขรภูมิ แก่คณะผู้จัดทำหนังสือ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 และนอกจากนี้ทายาทของนายสัมฤทธิ์ สหุณาฬุ ได้มอบเอกสารเย็บเล่ม รวมผลงาน ชุดที่ 1 นี้ ให้กับสำนักวารสารจอมสุรินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และสุรินทร์สโมสร รวมทั้งมีนักเรียน นิสิต

⁸ เอเจียน แอมอนิเย บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 : Voyage dans Le Laos Tome Deuxieme 1897

ทอง

สมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ แปล หน้า 129-130

นักศึกษา ได้นำเอกสารเย็บเล่ม รวมผลงาน ชุดที่ 1 นี้ ไปใช้ในการค้นคว้าอ้างอิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประจำ ในระยะเวลา 5 ปี มาแล้ว มากกว่า 100 ราย

ประโยชน์ในการวิจัยชุดนี้ ที่มิวิจัยได้ใช้ประโยชน์จากเอกสารอ้างอิงประกอบการวิจัย และใช้ประโยชน์ จากเอกสารอ้างอิง 2 , 3, 4, 5 , 6 , 7 และ 8 ในการปฏิบัติการโดยการศึกษาสภาพพื้นที่จริงของงานวิจัย และการวิเคราะห์ ซึ่งส่งผลให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เมืองดี นนทบุรี (2551:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดประดู่ป่าตำบลประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ในด้านประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบประวัติของชุมชนวัดประดู่ป่า ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคก่อนเกิดรัฐหรือรัฐสุโขทัย ยุคผนวกรวมแคว้นล้านนาไทย ยุคภายใต้การปกครองของพม่า ยุคผนวกรวมแคว้นสยาม (ยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง) และสุดท้ายยุคคนยองครองพื้นที่ (พ.ศ. 2348-2550) ได้ทราบประวัติของหมู่บ้านย่อย 5 หมู่บ้าน คือ บ้านบ้านท่ากว้างหนองกออ้อ บ้านหนองมูล บ้านประดู่ป่า บ้านสันใจยาและบ้านหัวยาง เป็นชุมชนใหญ่ตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์อันเป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง โดยมีวัดประดู่ป่าเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของผู้คนในชุมชน ปัจจุบันหมู่บ้านแห่งนี้ราษฎรร้อยละ 96 เป็นคนยองซึ่งอพยพมาจากเมืองยอละ 2 เป็นคนเผ่าไตยวน (คนเมือง) ที่เหลือเป็นคนภาคอื่น ๆ หมู่บ้านแห่งนี้ผู้คนมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดยมีศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนยองซึ่งได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ช้านาน

ชุมชนวัดประดู่ป่ามีความศรัทธาความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อในรศสวรรณ ความเชื่อเรื่องการพลัดพราก ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ผลบุญความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ได้แก่ การใช้ไสยศาสตร์ การใช้เวทมนต์คาถา ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผีปิศาจ เทพยดา ยักษ์ ความเชื่อเรื่องของวิเศษความเชื่อเกี่ยวกับเสนียดจัญไร และอาถรรพณ์ ความเชื่อทางโหราศาสตร์ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามความเชื่อในเรื่องโชคชะตา ความเชื่อในเรื่องความฝัน จากความเชื่อความศรัทธาดังกล่าวทำให้เกิดการนำมาซึ่งการยึดถือประเพณีปฏิบัติ เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ ทั้งในด้านสิ่งที่เป็นข้อห้าม ขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชนวัดประดู่ป่าจำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่ ประเพณีสิบสองเดือนของล้านนาไทย ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และประเพณีพิเศษ ซึ่งประเพณีเหล่านี้บางอย่างก็ได้วิวัฒนาการและพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของสภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนวัดประดู่ป่ามีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ และควรส่งเสริมให้มีการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบสาน ได้แก่ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการการเกษตรกรรม ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการจักสาน ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการถักทอ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการการประดิษฐ์อุปกรณ์จักสาน ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านวรรณกรรม

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านศิลปะการแสดง ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการรักษาโรค ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการถนอมอาหาร ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านเทคนิคหรือเคล็ดลับการทำอาหารพื้นเมืองให้อร่อยปลอดภัย ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการป้องกันภัย มีการจัดทำทำเนียบรายชื่อแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยแยกออกเป็น 5 หมู่บ้านหลัก

ผู้คนในชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความตระหนัก ห่วงแหน รักในมรดกอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมีความต้องการให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทางที่ดีขึ้น เช่น การจัดทำข้อตกลงร่วมกันของชุมชนเกี่ยวกับการจัดงานศพแบบประหยัลดตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียง การจัดทำหนังสือแนวปฏิบัติของสภาวัฒนธรรมชุมชนวัดประดู่ป่า

ได้เอกสารหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งมีเนื้อหาสาระความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมและความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัดประดู่ป่าและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดประดู่ป่า

สมชาย จะย่อ (2546:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของเผ่าลาหู่แซแล บ้านห้วยน้ำริน ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ด้านศาสนา ศาสนามีความสำคัญกับชนเผ่าลาหู่แซแลเป็นอย่างมาก เนื่องจากศาสนาเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า เป็นตัวยึดเหนี่ยวจิตใจของชนเผ่าให้อยู่ในหลักคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงาม ชาวลาหู่ให้ความสำคัญกับการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งถือปฏิบัติมาอย่างช้านาน นอกจากนี้ยังมีการนับถือผีต่าง ๆ อีก เช่น ผีเจ้าป่า ผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีน้ำ ผีเรือน เป็นต้น จากความเชื่อและการนับถือผีต่าง ๆ ทำให้ลาหู่มีพิธีกรรมทางศาสนาในเทศกาลต่าง ๆ เพื่อเป็นการบวงสรวงผีและเทพเจ้า เช่น เทศกาลปีใหม่ กินข้าวใหม่ ทำบุญบ้าน เป็นต้น ด้านดนตรี ดนตรีมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าลาหู่แซแลก็เนื่องด้วยเครื่องดนตรีเป็นสิ่งที่ต้องใช้เข้ามาประกอบพิธีการที่สำคัญต่าง ๆ ทางด้านศาสนา หากไม่มีเครื่องดนตรีก็ไม่สามารถที่จะทำพิธีนั้น ๆ ได้ และนอกจากนั้นเครื่องดนตรียังมีความสำคัญในการประกอบพิธีกรรมในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เพราะในทุกเทศกาลลาหู่จะมีการเต้นจะคี เครื่องดนตรีจึงมีความสำคัญในการให้ความสนุกสนานครึกครื้นดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาร่วมเต้นในลานเต้นจะคี แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ในปัจจุบันเครื่องดนตรีได้ลดน้อยลงไปมาก และผู้เป่าเครื่องดนตรีก็ลดน้อยลงเช่นกัน ส่งผลให้พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จะมีการเต้นจะคีมีผู้ให้ความสนใจน้อยลง พิธีกรรมจึงไม่ครึกครื้นและไม่สมบูรณ์แบบเหมือนในอดีต ด้านการเต้นจะคี ประเพณีการเต้นจะคีได้เกิดขึ้นพร้อมศาสนาและความเชื่อของชาวลาหู่ในทุกพิธีกรรมทางเทศกาลต่าง ๆ จะต้องมีการเต้นจะคีเพราะคนในชนเผ่ามีความเชื่อว่าเป็นการเต้นบวงสรวงเทพเจ้า นอกจากนั้นการเต้นจะคียังทำให้คนในชนเผ่ามีความสามัคคีกันอีกด้วย เพราะการเป่าเครื่องดนตรีจะต้องมีการช่วยเหลือสลับเปลี่ยนกันเป่า การเต้นจะคียังมีความสำคัญเรื่องการอนุรักษ์ประเพณีการแต่งกายชุดประจำเผ่า เพราะการที่คนลาหู่จะเข้าไปในลานเต้นจะคีได้บุคคลนั้นจะต้องแต่งชุดประจำเผ่าให้ครบชุด

บทที่ 3

กระบวนการทำงานวิจัย

การศึกษาวิจัย กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไธมา อำเภอสัตหีบ จังหวัดสุรินทร์ ในครั้งนี้ทีมวิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตามขั้นตอนงานวิจัยดังต่อไปนี้

1. การเตรียมการวิจัย

1.1 ประชุมทีมวิจัย และทบทวนแผนงานวิจัย

จัดการประชุมทีมวิจัย และทบทวนแผนงานเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2555 คณะทีมวิจัยประกอบด้วย ผู้ที่สนใจในการทำการศึกษาวิจัย ร่วมเรียนรู้กระบวนการวิจัย มีความต้องการและเห็นความสำคัญในการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตนเอง และ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นปัญหา พื้นที่ ขอบเขต บริบทของการศึกษาวิจัย รวมทั้งเป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของอ่างลำพอก ที่เกิดขึ้นจากโครงการและนโยบายรัฐ – ท้องถิ่น เกี่ยวกับการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมกำลังส่งผลกระทบต่อตนเองและชุมชน ทีมวิจัยประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

1. นางสาวพัชร์วิไล สหุณา

หัวหน้าโครงการวิจัย

นักพัฒนาอิสระ ราษฎรหมู่ที่ 6 บ้านศรีตะวัน ตำบลยาง อำเภอสัตหีบ

จังหวัดสุรินทร์

2. นางสาวจิราพร แก้วใส

นักวิจัย

ผู้ช่วยศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านอีสาน พ่อเชียง ไทยดี ราษฎรหมู่ 2 บ้านอนันต์

ตำบลยาง อำเภอสัตหีบ จังหวัดสุรินทร์

3. นายพิภพ สงครามพล

นักวิจัย

กำนันตำบลยาง อำเภอสัตหีบ จังหวัดสุรินทร์

4. นายมงคล พิมพ์พอก นักวิจัย
 กำหนดตำบลกุดหวาย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
5. นายบุญส่งสิทธิชัย นิสัยกล้า นักวิจัย
 ผู้นำชาวบ้าน หมู่ที่ 13 บ้านโคกสนวน ตำบลกุดหวาย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
6. นายวิเชียร บริบาล นักวิจัย
 กำหนดตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
7. นายยุทธนา ศิลา นักวิจัย
 ผู้นำชาวบ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดงถาวร ตำบลกุดหวาย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
8. นายประชา ศรีบุญเรือง นักวิจัย
 แกนนำเยาวชน หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งบัว ตำบลผักไหม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
9. นายสมเกียรติ โอธงาม นักวิจัย
 สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลยาง หมู่ที่ 6 บ้านศรีตะวัน ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ
 จังหวัดสุรินทร์
- 10.นางอุรวรรณ บุตรเงิน นักวิจัย
 ผู้ใหญ่บ้านยาง หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
- 11.นายจำลอง จันทรหอม นักวิจัย
 ผู้ใหญ่บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
12. นางสาวพิริยากร สหุณาพ นักวิจัย
 นักวิชาการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
13. นายปรานิต ชัยสุวรรณ นักวิจัย
 ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอนันต์ (ชูศรีราษฎร์สามัคคี)

14. เด็กชายศึกษา สหุนาลู (เยาวชนบ้านศรีตะวัน) นักวิจัย
นักเรียนโรงเรียนศีขรภูมิพิสัย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
15. นายภชร รัมพณีนิล (เยาวชนบ้านยาง) นักวิจัย
นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
16. นางสาวศดานันท์ พงษ์ทอง (เยาวชนบ้านยาง) นักวิจัย
นักเรียนโรงเรียนศีขรภูมิพิสัย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
17. เด็กหญิงสุตารัตน์ ชื่นชม (เยาวชนบ้านยาง) นักวิจัย
นักเรียนโรงเรียนยางวิทยาการ
18. นางสาวศศิวิมล สงครามพล (เยาวชนบ้านศรีตะวัน) นักวิจัย
นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง

การประชุมทีมวิจัย ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันมากขึ้น เกิดความอยากรู้ อยากเห็นบริบทของพื้นที่ ประวัติศาสตร์ของตนเอง ทราบถึงประเด็นปัญหาที่กำลังประสบ และค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกัน เกิดการประสานงานกันมากขึ้น และได้วางแผนการในการดำเนินการวิจัยให้เป็นไปตามเป้าหมาย และบรรลุวัตถุประสงค์ ถึงแม้ว่าระหว่างทางของการวิจัย ทีมวิจัยจะพบกับปัญหา และอุปสรรคก็ตาม

ทั้งนี้ เนื่องจาก ก่อนการทำการศึกษาวิจัย สถานการณ์ปัญหาเรื่องการจัดการขยะ เป็นปัญหาระดับชาติ ที่ส่งผลกระทบต่อสังคม ทรัพยากร สภาพแวดล้อม เป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดระบบการจัดการที่ดี เพื่อป้องกัน ลด ปัญหา ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

จังหวัดสุรินทร์ ประสบปัญหาในการจัดการขยะเช่นเดียวกัน ได้รับนโยบายการจัดการขยะ ตามแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยคณะเทศมนตรีเทศบาลระแงง (ในขณะนั้น ปัจจุบันเป็นเทศบาลศีขรภูมิ) ได้รับโครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมแบบผสมผสาน เมื่อมีคำสั่งจังหวัดสุรินทร์ ที่ 613/2548 ลงวันที่ 25 เมษายน 2548 ให้เทศบาลศีขรภูมิ ในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลักดำเนินการตามกฎหมายระเบียบที่กำหนดไว้ ในการก่อสร้างศูนย์กำจัด

ขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน รับกำจัดขยะจาก 3 อำเภอ คืออำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ และ อำเภอศรีณรงค์ รวม 32 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล และอบต.) การดำเนินการของโครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน ยังไม่สามารถดำเนินการได้ทันทีในช่วงระยะเวลานั้น เนื่องจากต้องมีการศึกษาความเหมาะสมของพื้นที่ในการก่อสร้าง ทำการจัดเวทีรับฟังการชี้แจงทำความเข้าใจในระดับพื้นที่ตำบล /เทศบาล จัดการศึกษาดูงาน และจัดทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันระหว่าง เทศบาลศีขรภูมิ กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะนำขยะมากำจัดที่ศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน ของเทศบาลศีขรภูมิ

จากการจัดเวทีรับฟังการชี้แจงทำความเข้าใจในระดับพื้นที่ตำบล / เทศบาล ได้มีผู้ที่ได้รับเชิญเข้าร่วมเวที มีทั้งคนที่เห็นชอบด้วย และไม่เห็นชอบด้วย ซึ่งผู้ไม่เห็นด้วยได้แสดงเหตุในการคัดค้าน ด้วยเนื่องจากสถานที่ก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสานนั้น ตั้งอยู่ในที่ ที่ไม่เหมาะสมทางด้านกายภาพ ภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น เนื่องจากอยู่ใกล้กับชุมชน โรงเรียน โรงพยาบาล วิทยาลัยการอาชีพ ที่ดิน ไร่นา สวนของประชาชน ใกล้กับปราสาทศีขรภูมิ อันเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ และที่สำคัญพื้นที่ตั้งศูนย์กำจัดขยะฯ อยู่ในทิศทางการไหลหลากของน้ำในฤดูน้ำหลาก น้ำเสียจากศูนย์กำจัดขยะจะไหลลงสู่ทุ่งกุลไผ่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานของท้องถิ่นและ จังหวัดสุรินทร์ และมีชุมชนอาศัยอยู่ในทุ่งกุลไผ่ อันได้แก่ ชุมชนบ้านยาง ชุมชนบ้านอนันต์ เป็นต้น น้ำที่ไหลหลากมานั้นถูกกักเก็บไว้ที่อ่างเก็บน้ำลำพอก ซึ่งเป็นแอ่งรับน้ำตามธรรมชาติ ที่ใช้ในการผลิตน้ำประปาเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตรของเทศบาลศีขรภูมิและตำบลใกล้เคียง นอกจากนี้อ่างเก็บน้ำลำพอกอยู่ในส่วนหนึ่งของทุ่งกุลไผ่ และในพื้นที่บ้านอนันต์ มีปราสาทบ้านอนันต์ ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญของท้องถิ่นตั้งอยู่ด้วย

จากกรณีที่มีผู้ไม่เห็นด้วยกับการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน เทศบาลศีขรภูมินั้น เนื่องด้วยความกังวลใจ ในผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของชุมชน และทุ่งกุลไผ่ จึงได้ก่อเกิดการรวมตัวของผู้ไม่เห็นด้วย เป็น “กลุ่มคนรักถิ่น” ขึ้นในปี 2552 โดยจัดทำหนังสือเสนอคัดค้านไม่เห็นด้วยต่อ นายกเทศมนตรี เทศบาลศีขรภูมิ นายอำเภอศีขรภูมิ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ และ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ จากการรวมตัวของกลุ่มคนรักถิ่น ได้ขยายวงกว้างขึ้น ได้มีการพบปะ พูดคุย ประสานงาน กับตำบลใกล้เคียงที่อยู่บริเวณทุ่งกุลไผ่ และ ตำบลยาง ตำบลกุดหวาย ตำบลระแงง ซึ่งเป็นตำบลรอบอ่างลำพอก ตำบลเหล่านี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ทุ่งกุลไผ่ รวมทั้งพื้นที่ ที่ได้ใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำ และพื้นที่ตำบลที่อยู่ติดกับศูนย์กำจัดขยะฯ ได้เกิด

การรวมตัวกัน นาม “ประชาสังคมศีลภูมิ” ในปี 2553 โดยทำหน้าที่ในการติดตามโครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะฯ

1.2 ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนพื้นที่วิจัย 2 หมู่บ้าน คือ บ้านยาง หมู่ที่ 1 และ บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์

การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนพื้นที่วิจัย 2 หมู่บ้าน ได้รับความร่วมมือในการเข้าร่วมการประชุมจากชุมชน ได้ให้ความสนใจ รับรู้ ตื่นตัวในประเด็นปัญหา และสาเหตุของการศึกษาวิจัย รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยน พูดคุยถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตามความเข้าใจ และเท่าที่ได้รับความทราบจากการบอกเล่าของพ่อ แม่ คนรุ่นต่อรุ่น รวมทั้งรับรู้ประเด็นปัญหาขยะ และสถานที่กำจัดขยะของเทศบาลศีลภูมิ ในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งมีหลายคน ที่รู้ เข้าใจในประเด็นปัญหาขยะ และสิ่งแวดล้อม และมีอีกหลายคนที่ยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจ เวทีประชุมชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องงานวิจัยในครั้งนี้ จึงเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจ และสร้างความร่วมมือในระดับเบื้องต้นของชุมชน

เสียงสะท้อนจากเวทีประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ มีนางสายบัว ทัพไทย ชาวบ้านยาง และนางพรรณิ บุญสม ชาวบ้านอนันต์ กล่าวว่า “พ่อ แม่ ตา ยาย เราเสียสละที่ดิน ที่นาใน “เวียลเก่าโพก เวียลปะเทีย เพื่อให้ทำชลประทาน เราเสียสละมามากพอแล้ว ยังจะมาทำลายเราอีกหรือ? แล้วลูกหลานเราจะอยู่กันต่อไปอย่างไร” และเกิดประเด็นคำถามในเวทีด้วยตนเอง ว่า “เราจะทำอย่างไรต่อการยับยั้งไม่ให้มีการกำจัดขยะรวมๆเกิดขึ้นในพื้นที่” ตลอดทั้งคำถาม “ทำอย่างไร จะให้ลูกหลานได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเองอย่างเข้าใจ และเห็นคุณค่า”

อนึ่งก่อนการทำการศึกษาวิจัย และระหว่างการศึกษาวิจัย ทีมวิจัย ได้มีการเคลื่อนไหว ร้องเรียนคัดค้านการก่อสร้าง โครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมแบบผสมผสานเทศบาลศีลภูมิ แต่ยังมีข้อจำกัด ขาดความเข้าใจ ขาดความร่วมมือจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการดังกล่าวอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อได้มีการพูด คุยแลกเปลี่ยนในระหว่างการจัดทำเวทีประชุมชี้แจงใน 2 หมู่บ้าน จึงได้รับเสียงสะท้อนจากพี่น้องตัวแทนชาวบ้านยาง – อนันต์ที่รู้สึกกังวลใจดังกล่าว

2. การศึกษา และรวบรวมข้อมูล

2.1 ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากงานวิจัย งานตำราการเรียน การสอน งานเขียน ตำนาน พงศาวดาร บันทึกความทรงจำ ได้แก่

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
<http://www.samkokview.com/main/index.php/2015/01/15/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81/210-Introduction-to-history>
2. ศรัศกร วัลลิโภดม คู่มืออุกคิต + ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น หน้า 8 , 11, 12
3. สุวัฒน์ แก้วสุข สุรินทร์สโมสร ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (เมษายน – มิถุนายน 2550) หน้า 34-35
4. สัมฤทธิ์ สหุณาฬุ รวมผลงาน ชุดที่ 1 ตำนาน ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ของ กวีชนบท ประชาชนชาวบ้าน คนดีศรีภูมิ 2545 หน้า 63-69
5. วิลาศ โพธิสาร การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ – สังคม บริเวณทุ่งกุลไธท ระหว่าง พ.ศ. 2469 – 2537 ทนุอดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2539 หน้า 14 , 18
6. จังหวัดสุรินทร์ ดวงรายวัน กับ 12 ราศี
https://www.facebook.com/permalink.php?id=268619393199000&story_fbid=464506643610273
7. ชล บุนนาค Ph.D. Researcher Institute for Environmental Studies Faculty of Earth and Life Sciences (FALW)VU University Amsterdam แนวคิด ว่า ด้วย การ จัดการ ทรัพยากร ร่วม:ประสบการณ์ จาก ต่าง ประเทศ และ แนวคิด ใน ประเทศไทย หน้า 14
8. เอเจียน แอมอนิเย บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 : Voyage dans Le Laos Tome Deuxieme 1897 ทองสมุทร ไคเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ แปล หน้า 129-130

2.2 ศึกษาจริงในพื้นที่การศึกษา และพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง โดยการ พบปะ พูดคุย สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มย่อย และสัมภาษณ์เชิงลึก (Focus group) สัมภาษณ์ และทำการจดบันทึกข้อมูล และบันทึกภาพถ่ายประกอบ

2.2 การศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านยาง บ้านอนันต์ โดยการจัดทำแผนที่เดินดินประกอบ การศึกษาประวัติศาสตร์ทุ่งกุตไผ่ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีในบริบทของพื้นที่ศึกษา ทุ่งกุตไผ่ อ่างลำพอก จากผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คนหาปลา สมาชิกกลุ่มประมง แม่ค้าขายปลา คนเลี้ยงควาย คนเก็บผลผลิตในทุ่งกุตไผ่ และการใช้ประโยชน์จากทุ่งกุตไผ่ของชาวบ้านรอบอ่างลำพอก และทุ่งกุตไผ่

2.3. ศึกษาจากการปฏิบัติการจริงควบคู่ระหว่างการทำการศึกษาวิจัย ในการณรงค์เรื่องการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม โดยการจัดค่ายสิ่งแวดล้อม การปั่นจักรยานเพื่อสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติการ การต่อสู้ ร้องเรียนคัดค้านเรื่องโครงการก่อสร้างศูนย์ขยะรวมแบบผสมผสานเทศบาลศีรภูมิ การศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากคำบอกเล่า และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผ่านการปฏิบัติการ การแสดง สืบสานตำนานพันปีปราสาทบ้านอนันต์ ประเพณีแซนโฎนตา (บุญเดือนสิบ สารทเขมร) ศึกษา แหล่งโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้อง ในท้องที่อำเภอศีรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ กิจกรรมลานวัฒนธรรม การศึกษาต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำห้วยลำพอก การศึกษาดูงานการจัดการขยะกับองค์กร เครือข่าย การประสานองค์กรเครือข่าย การเข้าร่วมเวทีเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ ในจังหวัด สุรินทร์ การเข้าร่วมกิจกรรมของทีมวิจัยกับงานชุมชน และการจัดรายการวิทยุ สถานีวิทยุชุมชน เพื่อ บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล และการจัดทำแผนการปฏิบัติ

การศึกษาวิจัย-ได้ใช้กระบวนการศึกษาข้อมูลการวิจัยควบคู่ไปพร้อม ๆ กับการปฏิบัติการ ในชุมชน ร้องเรียน และกิจกรรมต่างๆที่กล่าวมาแล้วนั้น ซึ่งแจกแจงได้เป็นดังนี้

3.1 การศึกษาประวัติศาสตร์บ้านยาง – บ้านอนันต์ ประวัติศาสตร์ทุ่งกุตไผ่ แบ่งเป็น

1. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาประวัติศาสตร์จากเรื่องเล่า ตำนาน ความทรงจำ คำบอกเล่าจากคนรุ่นต่อรุ่น ของผู้นำชุมชน ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ สมาชิกกลุ่มประมง สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอ่างลำพอกและโบราณสถาน พระภิกษุ คณะครูโรงเรียนบ้านอนันต์ และบ้านศรีตะวัน สภาเด็ก เยาวชน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลยาง กุดหวาย ระแงะ และเทศบาลศิขรภูมิ และชุมชนที่เกี่ยวข้อง และถูกกล่าวถึงในเอกสารอ้างอิง โดยการบอกเล่าตามความทรงจำ จากรายบุคคล รายกลุ่มย่อย และการจัดกลุ่มสัมภาษณ์เชิงลึก (Focus group) ซึ่งปรากฏช่วงอายุของคนที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ของบ้านยาง – บ้านอนันต์ โดยเป็นคนบ้านยาง - อนันต์ได้นั้นมีอายุ 50 ปีขึ้นไป ถึง 95 ปี ส่วนประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผ่นั้นมีผู้น้อยมาก ทีมวิจัย ได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเป็นหลัก และจากความทรงจำ คำบอกเล่า ของผู้รู้บ้านจารย์พัต บ้านตะแบก ตำบลจารย์พัต บ้านตะกุก บ้านเนินสูง ตำบลตรมไพร บ้านยางเตี้ย ตำบลระแงะ เพิ่มเติมจากกลุ่มเป้าหมาย

3.2 การศึกษาการใช้ประโยชน์จากทุ่งกุดไผ่ ปัญหาที่ทุ่งกุดไผ่กำลังประสบ และเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยวิธีการพูดคุย สัมภาษณ์ รายบุคคล รายนาม ทั้งในกลุ่มเป้าหมายงานวิจัย และนอกกลุ่มเป้าหมายงานวิจัย ในพื้นที่ หมู่บ้านอื่นๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ประโยชน์ในทุ่งกุดไผ่

3.3 การศึกษารูปแบบการใช้น้ำ และสถานการณ์ปัญหาทุ่งกุดไผ่ รวมทั้งแนวทางในการแก้ไข ปัญหาโดยวิธีการพูดคุย สัมภาษณ์ รายบุคคล รายนาม ทั้งในกลุ่มเป้าหมายงานวิจัย และนอกกลุ่มเป้าหมายงานวิจัย ในพื้นที่ หมู่บ้านอื่นๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในทุ่งกุดไผ่

ผลจากการศึกษา คณะวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รับ มาแจกแจง เพื่อการวิเคราะห์ และจัดทำแผนปฏิบัติการ และเกิดการปฏิบัติการในระหว่างการศึกษาวิจัยไปด้วย ดังนี้

ข้อมูลเนื้อหา จากการศึกษาที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ แจกแจงเป็นดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุดไผ่
2. กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุดไผ่
3. สถานการณ์ปัญหา และการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติในทุ่งกุดไผ่

4. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุ่งกุดไผท

แจกแจง จำแนกเป็นแผนปฏิบัติการดังนี้

1. แผนการบริหารจัดการทุ่งกุดไผท
2. แผนการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุดไผท
3. แผนการจัดกระบวนการเรียนรู้

คำจำกัดความในงานวิจัย

“คณะวิจัย” หมายถึง ทีมงานวิจัย

“แกนนำ” หมายถึง ตัวแทนแต่ละพื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบ และรู้สึกกังวลกับปัญหาเรื่องการจัดการขยะ และต่อโครงการสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน เทศบาลศีขรภูมิ

“พื้นที่” หมายถึง พื้นที่โดยรอบทุ่งกุดไผท , อาณาเขต , บริเวณ ที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

“ในพื้นที่วิจัย” หมายถึง พื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย มีกลุ่มเป้าหมายหลัก ในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง ชุมชนบ้านอนันต์ บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

“นอกพื้นที่งานวิจัย” ในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึงชุมชนอื่นๆที่อยู่โดยรอบทุ่งกุดไผท อยู่ในพื้นที่ทุ่งกุดไผท และอยู่โดยรอบอ่างเก็บน้ำลำพอก รวมทั้งใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำลำพอก

“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคน รวมพื้นที่ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ไม่มีอาณาเขตอย่างเป็นทางการ

“บริบท” หมายถึง สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ประกอบด้วยสังคม คน ที่อยู่อาศัย อาคาร สถานที่ แหล่งโบราณสถาน สถาบันการศึกษา สำนักงานหน่วยงานราชการ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมในชุมชน

“กุด” เป็นคำพื้นเมืองภาษาลาว หมายถึงสายน้ำที่ปลายด้าม ไหลไปไหนอีกไม่ได้

“ไผท” เป็นคำเขมร หมายถึง ดินแดนโดยรอบหรือชายขอบ

“เวียล” เป็นภาษาเขมร หมายถึงทุ่ง

“เวียลปะแท้ย” เป็นคำภาษาเขมร หมายถึง ทุ่งกุดไผท

“เวียลกำโปก” เป็นคำภาษาเขมร หมายถึง ทุ่งลำพอก เป็นส่วนหนึ่งในทุ่งกุดไผทอันกว้างใหญ่

“เทอออย” เป็นคำภาษาเขมร หมายถึง ทำให้

“จาอ็อง” เป็นคำภาษาเขมร หมายถึง กระดุก

“เนียะเสราะ” เป็นคำภาษาเขมร ในงานวิจัยที่มีคำนี้กล่าวถึง หมายถึงประชาชน ชาวบ้านทั่วไป

“ปุ” เป็นคำภาษาเขมร หมายถึง ผุพัง ผุกร่อน

4. แผนการปฏิบัติการ และทดลองปฏิบัติการ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการทำการศึกษาวิจัย โดยมี:

4.1 แผนงานปฏิบัติการระหว่างการทำการศึกษาวิจัย

เนื่องจากระหว่างการทำการศึกษาวิจัย คณะวิจัย และชุมชนเป้าหมายงานวิจัย และนอกพื้นที่งานวิจัย ได้มีแผนกิจกรรมและเกิดปฏิบัติการ ในการดำเนินกิจกรรมเกิดขึ้นในระหว่างการทำวิจัย และเกิดการปฏิบัติการร่วมกันไปด้วยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ของพื้นที่งานวิจัย และประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผท
2. ศึกษาการใช้ประโยชน์จากทุ่งกุดไผท
3. ประสานงานในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายงานวิจัย นอกพื้นที่งานวิจัย และเครือข่ายอื่นๆในพื้นที่งานวิจัย และนอกพื้นที่งานวิจัย
4. ประชุมทีมวิจัย ผู้นำ และแกนนำชาวบ้านเพื่อสรุปงาน และวางแผนงาน
5. จัดกิจกรรมศึกษา เรียนรู้แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถานของท้องถิ่น ให้กับเด็ก เยาวชน ตำบลยาง
6. จัดค่ายสิ่งแวดล้อมให้กับเด็ก เยาวชน ตำบลยาง และศึกษาต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ห้วยลำพอก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุ่งกุดไผท

7. สื่อสารสาธารณะ โดยการใช้ช่องทาง แผ่นพับ ใบปลิว จัดรายการสถานีวิทยุชุมชน โดยประสานงานกับสถานีวิทยุชุมชนวชิรวิทยุชุมชน คลื่น 102.25 MHz เชิญสื่อมวลชนกระแสหลัก สถานีโทรทัศน์องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (Tpbs) และสื่อท้องถิ่น มาร่วมเวทีในการเคลื่อนไหว เพื่อเผยแพร่ การคัดค้านการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน เทศบาลศีขรภูมิ

8. ยื่นหนังสือ ร้องเรียน คัดค้านการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะรวมแบบผสมผสาน เทศบาลศีขรภูมิ ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในพื้นที่ และระดับประเทศ

10. จัดงานแซนโฎนตา (บุญเดือนสิบเขมร) รวมทั้งตำบลที่วัดโพธิญาณบ้านอนันต์ หน้าลานปราสาทบ้านอนันต์

11. จัดงานสืบสานตำนานพันปีปราสาทบ้านอนันต์ ที่ปราสาทบ้านอนันต์

12. จัดงานลานวัฒนธรรมขึ้น ที่บ้านยาง โดยกลุ่มเยาวชนบ้านยาง ศรีตะวัน ตาพรหม ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

13. ศึกษาดูงานการจัดการขยะ

14. ประสานงานเครือข่าย และเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายระดับจังหวัด

15. วิเคราะห์ผลหลังการศึกษาและปฏิบัติการ

4.2 การปฏิบัติการจริง ที่เกิดขึ้นระหว่างการศึกษาวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. ประสานงานในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายงานวิจัย นอกพื้นที่งานวิจัย และเครือข่ายอื่นๆในพื้นที่งานวิจัย และนอกพื้นที่งานวิจัย

2. ประชุมที่มวิจัย ผู้นำ และแกนนำชาวบ้านเพื่อสรุปงาน และวางแผนงาน

3. จัดกิจกรรมศึกษา เรียนรู้แหล่งประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผท และปราสาทโบราณสถานของท้องถิ่น ให้กับเด็ก เยาวชน ตำบลยาง

4. จัดค่ายสิ่งแวดล้อมให้กับเด็ก เยาวชน ตำบลยาง และศึกษาดูน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ห้วยลำพอก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทุ่งกุลารุท โดยประสานงานของงบประมาณสนับสนุน จากองค์การบริหารส่วนตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

5. สื่อสารสาธารณะ โดยการใช้ช่องทาง แผ่นพับ ใบปลิว จัดรายการสถานีวิทยุชุมชน ประจำทุกวันเสาร์ เพื่อบอกเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเรื่องราวด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยประสานงานกับสถานีวิทยุชุมชนวีอาร์กู๊ปศีขรภูมิ คลื่น 102.25 MHz (ซึ่งต่อมาสถานีวิทยุชุมชน ได้ปิดการกระจายเสียงลงเมื่อมีคำสั่งจากคณะกรรมการความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ พฤษภาคม 2557) นอกจากนี้ได้ประสานงาน เชิญสื่อมวลชนกระแสหลัก สถานีโทรทัศน์องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (Tpbs) และสื่อท้องถิ่น มาร่วมเวทีในการเคลื่อนไหว เพื่อเผยแพร่ การคัดค้านการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน เทศบาลศีขรภูมิ

6. ยื่นหนังสือ ร้องเรียน คัดค้านการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอย รวมแบบผสมผสาน เทศบาลศีขรภูมิ ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในพื้นที่ และระดับประเทศ ได้แก่ นายอำเภอศีขรภูมิ ท้องถิ่นอำเภอ ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ผู้อำนวยการกองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อยจังหวัดสุรินทร์ ผู้ตรวจการแผ่นดิน สำนักนายกรัฐมนตรี และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

7. จัดงานแซนโฌนดา (บุญเดือนสิบเขมร) รวมทั้งตำบลที่วัดโพธิญาณบ้านอนันต์ หน้าลานปราสาทบ้านอนันต์

8. จัดงานสืบสานตำนานพันปีปราสาทบ้านอนันต์ ที่ปราสาทบ้านอนันต์ โดยได้รับการสนับสนุนและบรรจุอยู่ในแผนพัฒนา และงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

9. จัดงานลานวัฒนธรรมขึ้น ที่บ้านยาง โดยกลุ่มเยาวชนบ้านยาง ศรีตะวัน ตาพรหม ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

10. ศึกษาดูงานการจัดการขยะ

11. ประสานงานเครือข่าย และเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายระดับจังหวัด

โดยมีสถานการณ์สำคัญ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัยเกิดขึ้นในระหว่างการทำการศึกษาวิจัย เนื่องจาก

ในปี 2556 ระหว่างดำเนินการวิจัยนั้น ทีมวิจัยได้ดำเนินการปฏิบัติการคัดค้าน ร้องเรียน เรื่องโครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะ มูลฝอยรวมแบบผสมผสาน เทศบาลศีขรภูมิด้วย โดยมีการประชุม ร่วมจากชุมชน ผู้นำ แกนนำอื่นๆ จากตำบลรอบอ่างเก็บน้ำลำพอก และทุ่งกุดไผทเข้าร่วมการชุมนุม ประชุม เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2556 เป็นต้นมา และการรวมกลุ่ม การชุมนุมเริ่มคึกคัก และ ขยายเพื่อนร่วมทางมากขึ้น ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2556 ซึ่งผู้เข้าร่วมประกอบด้วยผู้นำชุมชน แกนนำ หมู่บ้าน จาก 18 หมู่บ้าน ในตำบลยาง จากตำบลกุดหวาย ตำบลระแงง เทศบาลตำบลระแงง (ในขณะ นั้น ปัจจุบัน คือ เทศบาลศีขรภูมิ) ตำบลนารุ่ง ตำบลจารพัต โดยมีเวที ที่สำคัญที่เป็นมูลเหตุหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงทีมวิจัยคือ

วันที่ 21 -24 เมษายน พ.ศ. 2556 มีการประชุมทีมวิจัย และแกนนำจาก 18 หมู่บ้านของ ตำบลยาง แกนนำจากตำบลกุดหวาย และแกนนำเทศบาลศีขรภูมิ เพื่อวางแผนงานการชุมนุมและยื่น หนังสือคัดค้านต่อการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะฯ และในวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2556 ได้มีการชุมนุมครั้ง ใหญ่หน้าที่ว่ากรมอำเภอศีขรภูมิ โดยมีชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจำนวนกว่า 150 คน ยื่นหนังสือ คัดค้านต่อนายอำเภอศีขรภูมิ นาม “ประชาสังคมศีขรภูมิ” โดยนายพิภพ สงครามพล กำนันตำบลยาง และเป็นทีมนักวิจัย ร่วมกับผู้นำหมู่บ้านจาก บ้านอนันต์ บ้านจลอง บ้านอาเกียง บ้านโคกพะยอม ตำบล ยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ และแกนนำจากบ้านปราสาท เทศบาลศีขรภูมิ เป็นผู้ยื่นหนังสือ และ มีการสื่อสารเป็นข่าวสารออกไปอย่างเป็นสาธารณะทางสถานีโทรทัศน์องค์การกระจายเสียงและแพร่ ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (Tpbs) “ช่วงนักข่าวพลเมือง” และสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์เอกชน และได้ทำการประชุมสรุปผลการการดำเนินกิจกรรมการชุมนุมและการยื่นหนังสือ เพื่อวางแผนการ ดำเนินการ ปฏิบัติการต่อไป ในวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2556

ผลจากการชุมนุมสาธารณะ ในครั้งนี้ มีผลกระทบ ทำให้ทีมวิจัย ที่เป็น ผู้นำ แกนนำ ข้าราชการ ได้ถูกเรียกตัวเข้าพบนายอำเภอ ส่งผลในเวลาต่อมาทำให้นักวิจัยหลายคนถอนตัวออกไป จากการเป็นนักวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไธ อำเภอสว่างภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไธที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในทุ่งกุลไธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำบ้านไธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
4. เพื่อศึกษาวิธีการใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทุ่งกุลไธ
5. รูปแบบและแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไธผ่านการกระบวนการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอย่างไร

เนื่องจากการดำเนินงานได้แล้วเสร็จแค่เพียงระยะที่ 1 เท่านั้น เนื่องจากมีปัญหาติดขัดบางประการ ทีมวิจัยจึงได้สรุปข้อมูลผลการวิจัยในระยะที่ 1 ดังต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไธ ที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คณะวิจัยได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุลไธ จากการบอกเล่าของคนในท้องถิ่น ตามความทรงจำที่ได้รับการถ่ายทอด เล่าสู่กันฟังจากรุ่นสู่รุ่น โดยคนในชุมชนพื้นที่ศึกษาวิจัย กลุ่มเป้าหมายหลักได้แก่ชุมชนบ้านยาง บ้านอนันต์ และได้ศึกษาข้อมูลจากชุมชนนอกพื้นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในทุ่งกุลไธส่วนบน ส่วนกลาง และส่วนล่าง จากการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยของดร.วิลาศ โพธิสาร ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ - สังคม บริเวณชุมชนทุ่งกุลไธ ระหว่าง พ.ศ. 2469 – 2537 ได้กล่าวถึงสภาพทางธรรมชาติบริเวณชุมชนทุ่งกุลไธ ทุ่งกุลไธ ปัจจุบัน คือท้องที่ในตำบลจารพัต ตำบลระแงง ตำบลยาง ตำบลกุลหวาย และตำบลตรมไพร ซึ่งตั้งอยู่รายรอบทุ่งกุลไธรวมเนื้อที่ 108.64 ตารางกิโลเมตร และได้จำแนกทุ่งกุลไธตามลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็น 3 ส่วน คือทุ่งกุลไธส่วนบน ได้แก่บริเวณท้องที่ตำบลจารพัต บริเวณท้องที่ตำบลระแงง เป็นบริเวณที่ราบทุ่งกว้าง มีลักษณะเป็น พื้นที่ชุ่มน้ำ (Wet Land) ทุ่งกุลไธส่วนกลางได้แก่ท้องที่ตำบลผักไหม และตำบลตรมไพร เป็นที่ดอน ถูกปรับเป็นคันนา เพื่อใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว และส่วนที่สาม ทุ่งกุลไธส่วนล่าง

ได้แก่ท้องที่ตำบลยาง ตำบลกุดหวาย เป็นที่ลุ่มต่ำมีน้ำตลอดปี (Oxbow Lake) เมื่อถึงฤดูฝนจะมีพื้นที่น้ำท่วมถึงกุดไผทส่วนกลาง และมีร่องน้ำไหลจากบริเวณทุ่งกุดไผทตอนบนผ่านบริเวณทุ่งกุดไผทตอนกลาง แล้วไหลเข้าสู่บริเวณทุ่งกุดไผทตอนล่าง ลำห้วยที่ไหลเข้าสู่บริเวณทุ่งกุดไผทได้แก่ห้วยลำพอก ห้วยกระโดน ห้วยจารพัด และห้วยน้ำขุ่น¹

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยของดร.วิลาศ โพบิสาร ซึ่งท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่เป็นที่ปรึกษาของงานวิจัย จึงทำให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ นอกจากจะมีการศึกษาข้อมูลจากการบอกเล่าตามความทรงจำของผู้รู้ในพื้นที่งานวิจัยแล้ว ได้มีการศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ ตำบล หมู่บ้าน ที่ถูกกล่าวถึงในเอกสาร และศึกษาจากเอกสาร ข้อมูล ที่มีผู้ศึกษา ผู้รวบรวม เขียนบันทึก บันทึกความทรงจำเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหา ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย

ทุ่งกุดไผทจากการบอกเล่า ของผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้รู้

ทุ่งกุดไผท มีชื่อเสียงเป็นภาษาท้องถิ่นเขมรว่า “เวียลปะแทีย” จุดเริ่มต้นของพื้นที่ทุ่งกุดไผท มีพื้นที่จากบ้านสำโรง บ้านตากุย ตำบลตรมไพร และมีหมู่บ้านที่อยู่กลางทุ่งกุดไผท คือบ้านตระแบก ตำบลจารพัด ไปทางทิศเหนือ ประกอบด้วยพื้นที่บ้านยางเตี้ย บ้านทางของ บ้านหนองไผ่ ตำบลระแงง ยาวมาถึงของบ้านสมบูรณ์ บ้านสะอาด บ้านโคกสนวน ตำบลกุดหวาย ด้านทิศตะวันตก เริ่มจากบ้านพื้นที่บ้านระเวียง ตำบลระแงง บ้านปราสาท เทศบาลศีขรภูมิ คุ่มบ้านตะเคียน และมีคุ่มบ้านที่เรียกว่า คุ่มบ้านลำดอน ซึ่งเป็นคุ่มบ้านหนึ่งในชุมชน บ้านปราสาท อยู่ในพื้นที่ทุ่งกุดไผท และพื้นที่บ้านจอล บ้านอาเสก บ้านอาเกียง บ้านโคกพยอม บ้านกระชาย บ้านอนันต์ บ้านยาง บ้านตาพรหม บ้านศรีตะวัน บ้านกะลันหมู่ที่ 15 บ้านกะลันหมู่ที่ 16 บ้านหนองเหล็ก บ้านโจดศิริ บ้านดงน้อย บ้านสว่างหมู่ที่ 8 บ้านสว่างหมู่ที่ 12 บ้านโนนแดง และบ้านทุ่งมนต์ ตำบลยาง ในทุ่งกุดไผทนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก น้ำปลาอาหาร ป่าไม้ สัตว์ป่า มีชุกชุมมาก การทำอยู่ทำกินไม่ลำบาก ไม่อดไม่ยาก อยู่กับธรรมชาติ²

ด้านประวัติศาสตร์เรื่องเล่าเป็นตำนาน มีว่าอดีตกาลนานมาแล้ว มีคนๆหนึ่งที่ไม่ทราบชื่อ แต่ชาวบ้านเรียกขานกันว่า “เจ้าขุน” ได้มาตั้งฐานทัพอยู่กลางทุ่ง เพื่อตามหาช้างเผือกที่แตกโรงมาจากอยุธยา และเตรียมทัพเพื่อยกไปตีเขมร กลางทุ่งแห่งนี้ มีน้ำผุดขึ้นมา เรียกขานกันว่า “กุดปะแทีย” มีสายน้ำที่เกิดจากน้ำผุด เรียกกันว่า “ปลายเจ้าขุน” (ปัจจุบันกลายเป็นถนนทางเกวียน อยู่กลางทุ่ง) มี

¹ วิลาศ โพบิสาร. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ – สังคม บริเวณชุมชนทุ่งกุดไผท ระหว่าง พ.ศ. 2469 – 2537. หน้า 14 , 18

² เขียง ไทยดี อายุ 87 ปี บ้านเลขที่ 59/1 หมู่ที่ 2 บ้านอนันต์ ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

การเพาะปลูกข้าวในที่ลุ่ม และเลี้ยงวัวในที่ดอน (ปัจจุบัน เรียกสถานที่ตั้งคอกวัวแห่งนี้ว่า “คุ่มโรงโก” ซึ่งเป็นคุ่มหนึ่งของบ้านตะแบก ตำบลจารพัด) มีเส้นทางสำหรับการเดินทางของ “เจ้าขุน” จากบ้านจารพัด บ้านพันธิ์ บ้านตากุย ออกบ้านยางเตี้ย ไปสู่บ้านอนันต์ ชาวบ้านเรียกเส้นทางนี้ว่า “เพลลา (เพลลา) สะดัด” (ทางเสด็จ หรือทางที่พระมหากษัตริย์เสด็จ: ผู้วิจัย) ซึ่งปัจจุบันได้มีการสร้างถนนลาดยาง หมายเลข 2371 เชื่อมต่อจากเส้นทางอำเภอศีขรภูมิ – สังขะ จากศีขรภูมิ ไปประมาณ 2 กิโลเมตร พบทางแยกขวามือตรงป้อมน้ำมันบ้านห้วย เป็นถนนลาดยาง หมายเลข 3112 ผ่านกลางทุ่งกุตไผ่ตอนบนสู่บ้านตากุย ตำบลตรมไพร ถนนหมายเลข 3112 คือถนน “เพลลาสะดัด” ในประวัติศาสตร์³

ณ ทุ่งกุตไผ่แห่งนี้ มีชุมชนเก่าแก่ ที่เรียกขานกันว่า “บ้านกุตไผ่” (ปัจจุบัน คือบ้านจารพัด) ในอดีตมีหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านชื่อ เชียงไชย ซึ่งเป็นหนึ่งในการเป็นผู้นำการจับช้างเผือกที่แตกโรงมาจากอยุธยา เชียงไชยมีความชำนาญและเชี่ยวชาญในการจับช้างมาก เมื่อท่านได้ร่วมกับเชียงปุม เชียงสี เชียงมะ เชียงขันธ์ ดากระจะ จับช้างเผือกได้ถวายกรุงศรีอยุธยา เชียงไชยได้รับความดี ความชอบ เป็นนายบ้าน “กุตไผ่สิงขร” ได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนไชยสุริยง” กองนอก (ตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้าน: ผู้วิจัย) ขึ้นตรงต่อเมืองขุขันธ์ เชียงไชยได้อยู่ที่บ้านจารพัดจนสิ้นอายุขัย และมีลูกหลานสืบทอดความเป็นเจ้าบ้านต่อ จนบ้านกุตไผ่ ถูกยกเป็นเมือง “ศรีขรภูมิพิไลย” ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองศรีขรภูมิพิไลยได้ถูกยกฐานะเป็นอำเภอ และย้ายไปตั้งอำเภอที่บ้านอนันต์ ตำบลยางในปัจจุบัน มีหลักฐานที่สำคัญว่าจารพัดเมืองเก่าในอดีต คือเสาหลักเมืองจารพัด⁴

ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุ่งกุตไผ่จากคำบอกเล่า ความทรงจำของชาวบ้าน มีข้อมูลค่อนข้างไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้รู้ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่ยังมีชีวิตอยู่ มีน้อยลง และส่วนใหญ่ได้เสียชีวิตแล้ว แต่มีหลักฐาน พื้นที่ ร่องรอย ให้เห็นเชิงประจักษ์ ได้แก่แหล่งน้ำ ลำราง ลำห้วย ถนนสภาพลักษณะพื้นที่ ชุมชน ที่อยู่อาศัย พื้นที่เพาะปลูก อย่างไรก็ตามถือว่าข้อมูลเหล่านี้ เป็นข้อมูลที่มีคุณค่า ที่ยังมีผู้คนสามารถเล่าให้คนรุ่นหลังฟังได้ นอกจากนี้คณะวิจัยได้ศึกษา และสัมภาษณ์ผู้รู้ท่านอื่นๆ จะได้รับข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน และเป็นข้อมูลในช่วงอายุที่จำความได้ จากสภาพที่เห็นในยุคสมัยของตนเอง ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังพัฒนา และมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในการพัฒนาประเทศ มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในทุกด้าน

³ เยน ไหมทอง อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 6 บ้านตะแบก ตำบลจารพัด อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

⁴ เหมือน มีชัย อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 149/1 หมู่ที่ 1 บ้านจารพัด ตำบลจารพัด อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านยาง – ชาวบ้านอนันต์ ซึ่งเป็นพื้นที่งานวิจัย ได้ข้อมูลเรื่องราวประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผ่จากการสัมภาษณ์พ่อเชียง ไทยดี ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ส่วนใหญ่ชาวบ้าน ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้นำชุมชนของ 2 หมู่บ้านนี้ จดจำ และสามารถบอกเล่า เรื่องราวประวัติศาสตร์บ้านของตนเองได้มากกว่าประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผ่ ดังนั้นเพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผ่ คณะวิจัย จึงได้ศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มาอ้างอิงประกอบ ดังนี้

ทุ่งกุดไผ่จากบันทึกความทรงจำส่วนตัวของคนในท้องถิ่น และเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาบันทึกส่วนตัวของครูสมฤทธิ์ สหุนาพิ ได้กล่าวถึงว่าทุ่งกุดไผ่ว่า ห้วยลำพอกเป็นห้วยที่ให้กำเนิด กุดไผ่ทุ่งประวัติศาสตร์ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากตงใหญ่เชิงเขาพนมดงรักที่เป็นภูเขาหินพรมแดนไทยกับประเทศกัมพูชา ที่ท้องที่อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ผ่านอำเภอกาบเชิง อำเภอสงขลาที่ตำบลกระเทียม ผ่านท้องที่อำเภอลำดวน ในช่วงต้นๆชาวบ้านเรียกว่าห้วย “กำโปก” เข้าเขตอำเภอศีขรภูมิที่ตำบลตรมไพร เข้ากุดไผ่ที่ตำบลจารพัด ตำบลระแงง ลงอ่างเก็บน้ำลำพอกที่ตำบลยาง ออกท้ายอ่าง ระหว่างตำบลยางกับตำบลกุดหวายเข้าเขตอำเภอสำโรงตาบ ไหลไปรวมกับห้วยทับทันที่บ้านกุดจั่ว ตำบลหมื่นศรี อำเภอสำโรงตาบ กันเขตแดนจังหวัดสุรินทร์ กับอำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ

บ้านยางเตี้ยมีสะพานข้ามลำห้วยลำพอก จากสะพานนี้ตามลำห้วยไปทางตะวันตกราว 1 กิโลเมตร ลำห้วยจะวกไปทางทิศใต้ ตรงไปสู่ว้านตรมไพร จากโค้งนี้ไปทางทิศใต้ราว 2 กิโลเมตร ทางฝั่งซ้ายจะตรงเข้าหมู่บ้านตะแบก หมู่ที่ 6 ตำบลระแงง ฝั่งขวาวบริเวณโรงเรียนบ้านยางเตี้ย ตำบลระแงง ลำห้วยนี้จะเป็นคุ้งน้ำกว้างราวครึ่งกิโลเมตร ยาวตั้งแต่จากตรงบ้านตะแบกไปสะพานบ้านยางเตี้ยเกือบ 3 กิโลเมตร ที่ตรงนี้ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ปะแท้ย” เราเรียกลำห้วยที่ตรงนี้ว่า “ห้วยกุดไผ่” ริมฝั่งห้วยทางฝั่งซ้ายเป็นทุ่งกว้างนับตั้งแต่บ้านระเวียง ตำบลระแงง ไปยังบ้านตะแบก ตำบลจารพัด ขึ้นไปบ้านพันชี ถึง 2 ฝั่งจารพัดจากบ้านตะกุ่ม ตำบลจารพัด เป็นพื้นที่หลายพันไร่ ทุ่งนี้ชาวบ้านเรียกว่า “เวียลปะแท้ย” (ทุ่งกุดไผ่) เรียกชุมชนที่ตั้งบ้านอยู่ริมทุ่งนี้เมื่อกว่า 250 ปีมาแล้วว่า “บ้านทุ่งกุดไผ่สิงขร” (จาระเบือด)

ปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้ชาติกลับคืนมา ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ปีพ.ศ. 2321 โปรดเกล้าให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพยกไปสมทบกับกำลังเกณฑ์เมืองปทายสมันต์ เมืองขุขันธ์ เมืองสังขะ ซึ่งรวมกับบ้านกุดไผ่ด้วย ยกไปปราบปรามเมืองเวียงจันทร์ เมืองจำปาศักดิ์

ทางเมืองเขมรเกิดการจลาจลวุ่นวายจึงให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ยกกองทัพไปปราบปราม จึงเกณฑ์กำลังเมืองสังขะ เมืองขุขันธ์ เมืองปทายสมันต์ เข้าสมทบกับกองทัพหลวง ได้แบ่งกำลังกองทัพส่วนหนึ่งให้จัดการ “ทำนา” ขึ้นที่ทุ่งกุดไผท (บ้านกุดไผทจารพัด) เพื่อสะสมเสบียงอาหารบำรุงเลี้ยงกองทัพที่ยกไปตีเมืองเขมร เพราะฉะนั้นเมล็ดข้าวที่ได้จากผืนแผ่นดิน “เวียลปะเทีย” (กุดไผท) ไปเป็นเสบียงเลี้ยงกองทัพครั้งนั้น ได้ส่งผลให้ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ได้รู้เรื่องมาตราบเท่าทุกวัน จึงน่าจะเป็นข้อบ่งชี้ให้ทุ่งกุดไผทได้โดดเด่นขึ้นมาเป็นที่รู้จักของใครๆ นับเป็นครั้งแรกของทุ่งประวัติศาสตร์แห่งนี้

ปีพ.ศ. 2369 สมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์กับเจ้าโยราชบุตร ผู้ครองนครจำปาศักดิ์เป็นขบถต่อกรุงรัตนโกสินทร์ ยกกำลังเข้ายึดดินแดนภาคอีสาน จนเข้ายึดนครราชสีมาเป็นฐานทัพ ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้โปรดเกล้าให้ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเทพ เป็นแม่ทัพหลวง คุมไพร่พลยกไปทางพระตะบอง ขึ้นไปทางเมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ และตั้งค่ายทหารที่ “กุดไผท” เมื่อปราบขบถเสร็จสิ้นลง เจ้าเมืองสุรินทร์ เจ้าเมืองสังขะ เจ้าเมืองขุขันธ์ ได้รับปูนบำเหน็จเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาทั้งสามเมือง⁵

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาจากงานเขียนของครูสัมฤทธิ์ สหุนาพุ เป็นหลักฐานที่สืบค้นได้ว่า “ทุ่งกุดไผท” มีอยู่จริง แต่เนื่องด้วยว่า ในปัจจุบันมีคนในท้องถิ่น ที่รู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผทน้อยมาก คณะวิจัยจึงได้ทำการศึกษาข้อมูลเอกสารอ้างอิงจากแหล่งอื่นๆอีก เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันเพิ่มเติม ดังนี้

อาจารย์สุวัฒน์ แก้วสุข ได้กล่าวถึงว่า “กุดไผท” เป็นชื่อชุมชนเก่าแก่ของเมืองสุรินทร์ที่เคยเรียกกันว่า “บ้านกุดไผท” ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอศีขรภูมิ บ้านกุดไผทตั้งอยู่บนเนินทุ่งราบติดลำห้วยทับทันที่ไหลมาจากพนมดงรัก ผ่านจังหวัดศรีสะเกษจนไปบรรจบแม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี การตั้งบ้านเมืองในสมัยก่อนผู้คนมักเลือกทำเลแบบนี้ คือต้องเป็นที่ดอน มีน้ำกินน้ำใช้อุดมสมบูรณ์สามารถปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ทำการเกษตรได้ดี ณ บ้านกุดไผท พบหลักฐานทางโบราณคดีมากมายที่ยืนยันว่าการก่อตั้งบ้านเมืองได้เกิดขึ้นมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ก่อนสมัยสุโขทัยหลายร้อยปีจนเมื่อบ้านเมืองพัฒนาเข้าสู่ยุคขอมจึงได้มีการก่อสร้างเทวาลัยตามคติของศาสนาฮินดูขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลาง

⁵ สัมฤทธิ์ สหุนาพุ รวมผลงาน ชุดที่ 1 ตำนาน ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ของกวีชนบท ปราชญ์ชาวบ้าน คนศีขรภูมิ 2545 หน้า

และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คน ดังจะเห็นได้จากปราสาทบ้านอนันต์ ปราสาทบ้านระแงง และปราสาทช้างปี ซึ่งล้วนแต่ยืนยันความเก่าแก่ของชุมชนได้อย่างชัดเจนในระยะนั้นสยามประเทศไม่สู้จะสงบเรียบร้อยนัก มีสงครามกับเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ และเกิดความวุ่นวาย

ในเอกสารประเภทพงศาวดารของไทยมีข้อความเขียนไว้ว่า "...ลุลุลศักราช 1191 ปีฉลู เอกศก ครั้นนั้นหัวเมืองทางฝ่ายตะวันออกยังไม่เรียบร้อยดี จึงโปรดเกล้าให้ เจ้าพระยาบดินทรเดชา ออกไปตั้งจัดราชการทำสามะโนคร้วและตั้งกองสัก อยู่ ณ กุดปะไทย..."

ในระยะนั้นสยามประเทศไม่สู้จะสงบเรียบร้อยนัก มีสงครามกับเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ และเกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองเขมรต่ำ แม่ทัพไทยถึงกับต้องมาตั้งมั่นอยู่ที่บ้านกุดไผท ซึ่งในอดีตก็เป็นส่วนหนึ่งของเมืองเขมรป่าดงในสายตาของคนทางเมืองหลวง⁶

ยุพดี จรรย์ยานนท์ ได้กล่าวถึงว่า ในปีพุทธศักราช 2257 ลาวแตกออกเป็น 3 รัฐอิสระ คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ การแยกเป็นรัฐอิสระของอาณาจักรลาว ทำให้ทั้ง 3 รัฐ เกิดการแข็งต่อเมืองกันและต่างสะสมแสนยานุภาพไว้ต่อสู้ ป้องกันการรุกราน เมืองจำปาศักดิ์จึงบังคับให้อัดตะปือ แสนปางส่งช้างป้อนกองทัพให้แก่จำปาศักดิ์ตามที่ต้องการ ทำให้ส่วยอัดตะปือ แสนปางทนต่อสภาพถูกบีบบังคับไม่ได้ จึงหนีข้ามลำน้ำโขงเข้ามาอาศัยกับพวกส่วยดั้งเดิมบริเวณป่าดงดิบแถบอีสานล่างคือ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และบางส่วนของนครราชสีมา มหาสารคาม

ชาวส่วยหลายกลุ่มพากันอพยพหนีสงครามข้ามมาตั้งหลักแหล่งทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เมื่อพุทธศักราช 2260 แยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือนและมีหัวหน้าปกครองตามที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบันคือ

กลุ่มที่ 1 มาอยู่ที่บ้านเมืองที (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์) มีหัวหน้าชื่อ เชียงปุม

กลุ่มที่ 2 มาอยู่ที่บ้านกุดหวายหรือเมืองเตา (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอรัตนบุรี) มีหัวหน้าชื่อ เชียงสี

กลุ่มที่ 3 มาอยู่ที่บ้านเมืองลิง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอจอมพระ) มีหัวหน้าชื่อ เชียงสง

⁶ สุวัฒน์ แก้วสุข สุรินทร์สโมสร ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (เมษายน – มิถุนายน 2550) หน้า 34-35

กลุ่มที่ 4 มาอยู่ที่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน (ปัจจุบันคือบ้านดอนใหญ่ อำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ) มีหัวหน้าชื่อ ตากะจะและเชียงขัน

กลุ่มที่ 5 มาอยู่ที่บ้านอจจะปะนึ่ง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสังขะ) มีหัวหน้าชื่อ เชียงมะ

กลุ่มที่ 6 มาอยู่ที่บ้านกุดปะไท (ปัจจุบันคือบ้านจารพัด อำเภอสือขภูมิ) มีหัวหน้าชื่อ เชียงไชย⁷

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมจาก บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 ของ เอเจียน แอมอนิเย ได้กล่าวตอนหนึ่งถึง ทุงกุดไผ่ว่า วันจันทร์ที่ 10 ธันวาคม พวกเขาเดินทางออกจากบ้านสำโรงเวลา 6.30 น. ไปไม่นานพวกเขาก็หยุดพักที่บ้านตากวย (Phoum Takuoi /ผู้วิจัย:ปัจจุบันคือบ้านตากุย)..... แล้วพวกเขาก็ออกเดินทางต่อไปเวลา 8.30 น. ข้ามทุ่งโล่งกว้าง ซึ่งสามารถมองเห็นป่าต้นผลไม้ ของเมืองการาพุม (Kara-phoum / ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือเทศบาลศีขรภูมิ)..... พวกเขาก็ได้ไปถึง โออตรัก (Auch trach /ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือห้วยตราด) เป็นน้ำห้วยที่ไหลลงมาราวดล.....แล้วน้ำห้วยก็ไหลลงสู่ห้วยกัมพัก (Sting kam phok /ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือห้วยลำพอก) ที่เปียมปะแท (Piam Pa The / ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือทุ่งกุดไผ่)⁸

ปัจจุบัน “ทุ่งกุดไผ่” ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ ภูมิศาสตร์ และสังคม ที่เกิดจากการมีผู้คนอยู่อาศัยมากขึ้น มีความต้องการในการอุปโภค – บริโภคเพื่อการดำรงชีวิต และตอบสนองความต้องการมากขึ้น ความเจริญก้าวหน้าที่เกิดจากนโยบายในการพัฒนาประเทศ ความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี

ประวัติศาสตร์บ้านยาง – อนันต์ พื้นที่ศึกษาวิจัย

บ้านยาง หมู่ที่ 1 และบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสือขภูมิ จังหวัดสุรินทร์เป็นหมู่บ้านที่ผู้คนทั่วไปมักเรียกขาน รวมกันของ 2 หมู่บ้านว่า “ยาง-อนันต์” ชุมชน ผู้คนบ้านยาง-อนันต์

⁷ https://www.facebook.com/permalink.php?id=268619393199000&story_fbid=464506643610273 จังหวัดสุรินทร์ ดวงกับ 12 ราศี

⁸ เอเจียน แอมอนิเย บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 : Voyage dans Le Laos Tome Deuxieme 1897
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ แปล หน้า 129

เป็นชุมชนชาติพันธุ์เขมร มีภาษาท้องถิ่นที่ใช้ในการสื่อสารกันคือภาษาเขมร มีวัฒนธรรม
ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติแบบเขมร และเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีปรากฏในบันทึกส่วนตัวของ
ครูสัมฤทธิ์ สหุนาพ ได้กล่าวว่า “บ้านยาง - อนันต์ ตั้งขึ้นในราวประมาณปีพุทธศักราช 2380-2385
ประมาณปี 2396-2400 พระยาขุขันธ์(เจ้าเมืองขุขันธ์ในสมัยนั้น ปัจจุบันคืออำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ)
ได้จัดตั้งหัวเมืองฝ่ายตะวันตกเพื่อตั้งบ้านเมืองใกล้เคียงเข้าปกครองผู้คนของตน จึงตั้ง
กรรมการเมืองขึ้นที่บ้านกระออม (สำโรงทาบ) แห่งหนึ่งเพื่อยันเขตรัตนบุรีไม่ให้ลูกล่าและตั้งกรรมการ
เมืองขึ้นที่บ้านอนันต์(ปัจจุบันคือบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง)ขึ้นเพื่อยันเมืองสังขะและเมืองจารพัตร
ตั้งนายตวง เฒ่าแก่หัวหน้าบ้านยางอนันต์ เป็นหัวหน้าสำรองเจ้าเมืองให้มีบรรดาศักดิ์เป็นพระสีมา
(ชาวบ้านเรียกว่าตาเปรียะสีมา) ดูแลปกครอง บ้านยาง-อนันต์ บ้านปราสาทระแงง บ้านบัวดีล บ้าน
ก้านเหลือง บ้านตางมาง บ้านสำโรงทาบ บ้านหมื่นศรี บ้านตรึม บ้านสังแกเสม็จ บ้านจังกะ บ้าน
คาละแมะ ขึ้นตรงต่อเมืองขุขันธ์ มีอำนาจพิจารณาตัดสินความปรับสินไหมพินัยหลวง เก็บส่วยสาอากรส่ง
เมืองขุขันธ์ ปีละ 1 ครั้ง ตั้งบุตรหลานและบุคคลสำคัญในพื้นที่เป็นกรรมการเมือง มีนายสวาย บุตรคน
โตเป็นพระนรินทร์ภักดี นายเนียม บุตรคนที่ 2 เป็นหลวงประเสริฐ นายมี บุตรเขย เป็นพระสะท้าน
ธรรณี นายน้อมเป็นหลวงทิพย์โอสถ นายเสาะ หลานเขยเป็นหลวงวิจิตรอักษร ตั้งนายคำเป็นหลวง
ทรงวิชัยและนายเชรีย เป็นหลวงชัยอาสาในระยะหลังๆ พระนรินทร์ภักดี ได้ขอตั้งนายโป๊ะ สหุนาพ
หลานเป็น ขุนสวรรค์พิทักษ์ และตั้งนายกลัด บุตรเขยเป็นขุนภักดีนุรักษ์เป็นกรรมการเมือง เริ่ม
ตั้งบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ ปี 2400 จนมาสิ้นสุดในปี 2447 ครองความเป็นใหญ่ในแถบนี้อยู่ถึง 47 ปี
ประมาณปี 2415 ขึ้นมาเมื่อชุมชนหนาแน่นขึ้น จึงเรียกว่าคุ้ม เขตคุ้มบ้านอาเสก เขตคุ้มบ้านจลอง เขต
คุ้มบ้านกระชาย เขตคุ้มบ้านอาเกียง เขตคุ้มบ้านโคกพะยอม เขตคุ้มโคกอาววัง (ปัจจุบันขึ้นต่อบ้านอา
เสก) การปกครองท้องที่ในเขตตำบลยางนั้น พระนรินทร์ภักดี (สวาย) บุตรชายคนโตของพระสีมาเป็น
เจ้าบ้านปกครอง บ้านยาง-อนันต์ เมื่อตั้งเป็นตำบล ให้มีกำนันเป็นหัวหน้าตำบล เห็นว่าพระนรินทร์
ภักดีชราภาพมากแล้ว จึงเลือกเอานายน้อมบุตรพระสีมาคนที่ 4 เดิมมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงทิพย์
โอสถ เป็น “กำนันคนแรก” ปรากฏว่าพาสมัครพรรคพวก ซึ่งมีหลวงทรงวิชัย (คำ ค้างาม) และ
เสมียนเสา (เสา กุดกะดวย) ทำการกระด้างกระเดื่องต่อแผ่นดิน ไม่ยอมปฏิบัติราชการขึ้นตรงต่อจังหวัด
สุรินทร์ (โดยคุ้นเคยกับเมืองขุขันธ์มาก่อน) จึงถูกจับกุมลงโทษ และปลดออกจากตำแหน่ง ทางทางจึง
แต่งตั้ง นายเสาะ ทรงศรี (หลวงวิจิตรอักษร) บุตรเขยแม่โคตร ธิดาสาวของพระสีมาเป็นกำนัน
มีนายโป๊ะ สหุนาพ (ขุนสวรรค์พิทักษ์) เป็นสารวัตรกำนันคนแรก อยู่ในตำแหน่งได้เพียง 3 ปี ถูก
ปลดออก แต่งตั้งนายกลัด รัมพินิล (ขุนภักดีนุรักษ์)บุตรเขยพระนรินทร์ภักดี เป็นกำนันอยู่ได้เพียง
2 ปี ตำแหน่งจึงตกไปอยู่กับ นายพรหม กลิ่นสุคนธ์ บุตรเขยบุญธรรมของพระสีมาซึ่งอยู่ที่บ้านอาเสก

หมู่ที่ 3 ตำบลยาง ซึ่งขณะที่ตำแหน่งกำนันมาอยู่ที่ นายพรหม กลิ่นสุคนธ์ เป็นอยู่หลายปีในหมู่บ้านต่าง ๆ มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านดูแลเขตการปกครอง ต่อมาระหว่างพุทธศักราช 2484-2492 ตำบลยางแยกไปเป็นตำบลระแงง ตำบลหนองขาว ตำบลนารุ่ง ตำบลตรมไพร และตำบลกุดหวายคงเหลือหมู่บ้านเพียง 15 หมู่บ้าน ตั้งเพิ่มภายหลังต่อมาอีก 3 หมู่บ้านคือ บ้านกะลันหมู่ที่ 16 บ้านอาเกียง หมู่ที่ 17 บ้านโคกพะยอมหมู่ที่ 18 ในปัจจุบันมีหมู่บ้านอยู่ 18 หมู่บ้าน มีนายพิภพ สงครามพล เป็นกำนันคนปัจจุบัน (ผู้วิจัย)

คณะวิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมจากงานเขียนบันทึกความทรงจำของครูสัมฤทธิ์ สหนาพุ ได้กล่าวถึง ประวัติศาสตร์บ้านยาง – อนันต์ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับทุ่งกุลไผ่ และอำเภอสักรภูมิ ครูสัมฤทธิ์ ได้กล่าวถึงว่า “พ.ศ. 2412 ต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ขึ้นครองราชย์สมบัติ เจ้าเมืองสังขะได้กราบบังคมทูลขอยกบ้านกุดไผ่หรือบ้านจารพัชร์ขึ้นเป็นเมือง (จากหนังสืออ่านประกอบวิชาสังคมศึกษา ชั้น ม. ต้น) และโปรดเกล้าให้ตั้งเป็นเมือง “เมืองศีรภูมิพิสัย” ฝ่ายเจ้าเมืองสุรินทร์ พระยาสุรินทร์ภักดีศรีไผทสมันต์ (ม่วง) ก็กราบบังคมทูลขอตั้งบ้านลำดวนเป็นเมือง “สุรินทนิคม” ส่วนเมืองศีรภูมิพิสัยนั้น (หนังสือสุจิตร์เกียรติสุรินทร์บอลล์ พ.ศ. 2515) เขียนว่า.....พ.ศ. 2412 โปรดให้ตั้งบ้านกุดไผ่ (สิงขร) เป็นเมือง ศีรภูมิพิสัย ให้หลวงไชยสุริยเป็น “พระศีรภูมานุรักษ์” เป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองระบบราชการทหาร ยกเลิกค่ายทหารทั้งหมด ดังนั้นค่ายกุดไผ่เมืองศีรภูมิพิสัยจึงถูกยกเลิกพร้อมกับตำแหน่งแม่ทัพด้วย ดังนั้น พระศีรภูมานุรักษ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเพียงตำแหน่งเดียว ต่อมาปีพ.ศ. 2447 (หลังจากเป็นเมืองศีรภูมิพิสัยได้ 35 ปี) ให้ยุบเลิกเมืองทั้งหมด จัดแบ่งเป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล เมืองศีรภูมิพิสัยถูกยุบตั้งเป็นอำเภอ ขึ้นต่อจังหวัดสุรินทร์ เมืองถูกยุบเป็นอำเภอ จึงให้เจ้าเมืองตั้งบุตรชายเป็นนายอำเภอ พระศีรภูมานุรักษ์ (ปิ่น วรางกูร) จึงขอตั้งหลวงสุริยอภัย (กรทอง) บุตรชายคนโตเป็นนายอำเภอศีรภูมิคนแรก ได้ 3 ปี ปรากฏว่าไม่เข้าใจและเอาใจใส่ต่อหน้าที่ ด้วยคุ้นกับระบบขุนนาง จึงทูลเกล้าขอถอดถอน และแต่งตั้งนายพันเมืองบุตรพระยาสุรินทร์ภักดี (เหยียบ) ซึ่งขณะนั้นเป็นเสมียนอำเภอทักษิณ สุรินทร์ รักษาการนายอำเภอ ต่อมาคณะกรรมการได้คัดเลือกหลวงสุริโย (กวง) บุตรของพระยาภักดีประโคนชัย (ทองแก้ว) เจ้าเมืองตลุง ซึ่งเป็นบุตรเขยของพระศีรภูมานุรักษ์ (ปิ่น) ขึ้นเป็นนายอำเภอ อยู่ได้ 3 ปี ก็ถึงแก่กรรม

นายภูมิ นายไชย ลูกชายหลวงสุริยอภัย (กรทอง) ที่จะสืบสกุลนายอำเภอต่อไป ได้ถึงแก่กรรมก่อนหมด จึงทูลเกล้าขอตั้งนายพันเมือง ขึ้นเป็นนายอำเภอศีรภูมิ อย่างเป็นทางการ และได้ย้ายที่ทำการมาตั้งที่บ้านโคกตะเคียนริมทางหลวงแผ่นดินที่ตัดใหม่ในท้องที่บ้านปราสาท ตำบลยาง (ในขณะ

นั้น.ผู้วิจัย) สร้างเป็นทำเนียบชั่วคราว ครั้นถึงฤดูฝนปรากฏว่าน้ำท่วมทุ่งกุตไผทท่วมถึง จึงพิจารณาย้ายที่ทำการไปตั้งที่โคกอนันต์ บ้านอนันต์ ตำบลยาง ตรงที่ตั้งโรงเรียนบ้านอนันต์ในปัจจุบัน ตั้งที่ว่าการอำเภอถาวรตรงนั้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นสมัยแรกของการปกครองท้องที่ ตั้งได้ 20 ปี จนถึงปีพ.ศ. 2473 จึงย้ายมาตั้งที่บ้านปราสาท ซึ่งมีสถานีรถไฟบ้านระแงงหมู่ที่ 19 ตำบลยาง และตลาดระแงงหมู่ที่ 20 ตำบลยาง (ตอนนั้นยังไม่แยกตำบล) จนถึงทุกวันนี้

ชื่อของ “กุตไผทสิงขร จารพัต ศิขรภูมิพิสัย” จึงค่อยๆ เลื่อนไปจากความทรงจำของผู้คน จนกระทั่งกรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาขึ้นที่อำเภอศิขรภูมิ จึงได้ตั้งชื่อ โรงเรียน “ศิขรภูมิพิสัย” (ศ.ภ.ส.) และชื่อของ “กุตไผท” ก็ได้นำมาใช้เป็นชื่อโรงเรียนสาขา ชื่อโรงเรียน “กุตไผทประชาสรรค์” โรงเรียนที่ตั้งขึ้นใหม่ที่ตำบลกุตหวาย อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์⁹

เอเจียน แอมอนิเย นักเดินทางสำรวจหาศิลาจารึกชาวฝรั่งเศส ได้กล่าวตอนหนึ่งในบันทึกถึงบ้านอนันต์ไว้ว่า “ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม..... พวกเขาก็เดินทางออกจากหมู่บ้านนั้น(หมายถึงบ้านโรวีเยง ตามบันทึก ปัจจุบันคือบ้านระเวียง ตำบลระแงง: ผู้วิจัย) ในเวลา 11 โมง พอครึ่งชั่วโมงต่อมาพวกคนเดินทาง ก็ได้ไปถึงโบราณสถานที่มีเรียกว่าปราสาทสี่เหลี่ยม (Prasat Si Liem / ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือปราสาทศิขรภูมิ) ทางด้านข้างก็จะเป็นสรกปราสาท หรือ “บ้านปราสาท” ประมาณ 2 ไมล์ไปทางทิศตะวันออกของปราสาทสี่เหลี่ยม ก็จะมีปราสาทที่ก่อด้วยอิฐ ซึ่งมีสภาพที่กำลังทรุดโทรมเรียกว่าปราสาทอานาร์ (Prasat Anar / ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือปราสาทบ้านอนันต์) ซึ่งอยู่ใกล้กับบ้านอานาร์ (ผู้วิจัย: ปัจจุบันคือบ้านอนันต์ พื้นที่ทำการศึกษา)¹⁰

บ้านยาง

บ้านยาง ปัจจุบัน เป็นหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ มีประวัติศาสตร์อันยาวนานคู่กับประวัติศาสตร์บ้านอนันต์ และทุ่งกุตไผท เนื่องจากหมู่บ้านยางและบ้าน

⁹ สัมฤทธิ์ สหุณาฬุ รวมผลงาน ชุดที่ 1 ตำนาน ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ของกวีชนบท ปราชญ์ชาวบ้าน คนดีศรีภูมิ 2545 หน้า 66-69

¹⁰ เอเจียน แอมอนิเย บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440 : Voyage dans Le Laos Tome Deuxieme 1897
ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ แปล หน้า 129-130

อนันต์ ตั้งอยู่ในส่วนพื้นที่ทุ่งกุลไพทตอนล่าง เป็นที่ลุ่มต่ำ ชาวบ้านยาง บ้านอนันต์ มักเรียกท้องที่ ที่ตั้งของหมู่บ้านว่า ตั้งอยู่ใน “เวียลกำพอก” (หรือภาษาไทยเรียกว่า “ทุ่งลำพอก”: ผู้วิจัย) อันเนื่องมาจากพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านด้านทิศตะวันออก เป็นแอ่งรับน้ำมีลักษณะเป็นแก้มลิง รองรับน้ำที่ไหลมาจากทางทิศใต้ เรียกว่าห้วยลำพอก ซึ่งมีแหล่งกำเนิดมาจากเทือกเขาพนมดงรัก เทือกเขาที่กั้นพรมแดนไทย – กัมพูชา และรองรับน้ำที่ไหลมาจากทุ่งกุลไพทตอนบน ทุ่งกุลไพทตอนกลาง รวมทั้งรองรับน้ำที่มาจากทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

ชื่อบ้านยาง ตามคำบอกเล่าของแม่ชัยเงิน สหุณาพุ เล่าว่า ชื่อหมู่บ้านตั้งชื่อตามต้นยางใหญ่ที่เกิดขึ้นอยู่ริมหนองน้ำ¹¹ (ปัจจุบันหนองน้ำบ้านยางได้ถูกพัฒนา ถมดินจัดสร้างเป็นศาลากลางประจำบ้าน: ผู้วิจัย) แม่บุญเหลือ นิสัยกล้า เล่าให้ฟังว่า บ้านเรือนหลังแรกๆที่มาปลูกอยู่อาศัยนั้น ปลูกอยู่ใกล้ต้นโพธิ์ใหญ่ อยู่ทางทิศใต้ของหนองน้ำ¹² จากคำบอกเล่าของแม่สุทัศน์ ระดมบุญ ได้เล่าว่า คนบ้านยางบ้านศรีตะวันออกอพยพมาจากบ้านอนันต์ เนื่องจากที่บ้านอนันต์เกิดโรคระบาด เข้าใจว่า คงจะเป็นโรคอหิวาต์ (อหิวาตกโรค) เรียกบริเวณที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยตรงนั้นว่า “โคกร้าง”¹³ (ปัจจุบันคือบริเวณตั้งแต่สำนักงานแขวงทางทางศีขรภูมิ จนถึงบริเวณศาลากลางบ้านยาง) คุณครูสายบัว ทัพไทย ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนเรามีบ่อน้ำขนาดใหญ่ เรียกว่า “อันโหนดะเปียงสวาย” อยู่ด้านตะวันออกเฉียงใต้หมู่บ้าน มีน้ำตลอดปี ไว้ใช้ดื่ม กิน จากบ่อน้ำไปถึงตะเปียงละเบ็ก ตะเปียงธม(ปัจจุบันถูกพัฒนามาเป็นหาดทรายเทียม: ผู้วิจัย) ตะเปียงเตร่า มีเส้นทางเชื่อมต่อกัน จนไปถึงบ้านสมบูรณ (ในปัจจุบันเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลกุดหวาย: ผู้วิจัย) ถนนในปัจจุบันยังเป็นถนนดิน¹⁴

สภาพทางสังคมโดยทั่วไป ในปัจจุบัน

บ้านยาง หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ โดยทั่วไปประชาชนบ้านยางมีความสมัครสมานสามัคคีกันเป็นอย่างดี ยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแล พึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในหมู่เครือญาติ สังเกตได้จากการประชุมประจำเดือน การเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน หรือการประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี งานบุญส่วนร่วม งานบุญส่วนตัวในหมู่เครือญาติ มีผู้นำ

¹¹ ชัยเงิน สหุณาพุ อายุ 95 ปี บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 6 บ้านศรีตะวันออก ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

¹² บุญเหลือ นิสัยกล้า อายุ 88 ปี บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 1 บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

¹³ สุทัศน์ ระดมบุญ อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 1/3 หมู่ที่ 1 บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

¹⁴ สายบัว ทัพไทย อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 1 บ้านยาง ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีศักยภาพในระดับหนึ่ง ซึ่งในอดีตนั้นบ้านยางมีผู้นำทางธรรมชาติอยู่มาก

อาณาเขตพื้นที่ ด้านทิศเหนือ ติดบ้านศรีตะวัน หมู่ที่ 6 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทิศใต้ ติดบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทิศตะวันออก ติดบ้านตาพรหม หมู่ที่ 4 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ และอ่างเก็บน้ำลำพอก ทิศตะวันตก ติดบ้านโคกพยอม หมู่ที่ 18 ตำบลยาง อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านยางมีสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ที่เป็นที่ตั้งหมู่บ้านโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง ลาดเอียงมาทางด้านทิศตะวันออก ดินเป็นดินร่วนปนทราย สภาพโดยรวมมีความอุดมสมบูรณ์ดี ที่ดินที่เป็นที่นา ซึ่งอยู่กระจายรอบนอกหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่ม

บ้านยางตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสี่ขรภูมิ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสี่ขรภูมิ 6 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 226

การปกครอง มีนางอรุณวรรณ บุตรเงิน เป็นผู้ใหญ่บ้าน (ขณะทำงานวิจัย / ปัจจุบัน มีนาย นพดล บุตรเงิน เป็นผู้ใหญ่บ้าน) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายโหน่ง สหุนาธุ และนายสุรินทร์ บุตรเงิน มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลยาง บ้านยาง นายสุรสิทธิ์ รัมย์พนินิล และนายเหรียญชัย กำลังหาญ

ประชากร บ้านยาง มี 165 ครัวเรือน แยกเป็นบ้านยางคุ้มตะวันออก และบ้านยางคุ้มตะวันตก โดยมีเส้นทางหลวงหมายเลข 226 เป็นเส้นแบ่งคุ้มบ้าน ปัจจุบันมีประชากรรวม 821 คน แยกเป็นหญิง 422 คน ชาย 399 คน

วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ตักบาตรทำบุญขึ้นปีใหม่ การเซ่นไหว้ปู่ตา วันสารทเดือนสิบหรือแซนโฎนตา เทศน์มหาชาติ ดรุณสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน ผ้าป่า งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ บวช

ด้านพิธีกรรมความเชื่อ เช่น การรักษาโรคด้วยการ ไฉล่มามั่วด (เขมร) การเล่นเกมอ (กวย) ผีฟ้าผีฟ้อน (ลาว) หมอสู่วัวญ หมอสูตร

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

-ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ นายนิยม รัมย์พนินิล นายภชร รัมย์พนินิล

-ด้านหมอยาสมุนไพร ได้แก่ นายพลัด รัมย์พนินิล

-ด้านหมอปราหมณ์ หมอสูตร หมอธรรม ได้แก่ นายนิล ระดมบุญ

-ด้านช่างไม้ ช่างแทงหยวก ได้แก่ นายนิยม รัมพณินิล

ทรัพยากรธรรมชาติ บ้านยาง มีทรัพยากรที่สำคัญ ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันกับหมู่บ้านอื่นๆ คือ อ่างเก็บน้ำลำพอกหนองละเบ็ก ลำห้วยปริง

ทรัพยากรร่วมของชุมชน ได้แก่ ศาลากลางประจำหมู่บ้าน ศาลปู่ตาประจำบ้าน

กลุ่มองค์กรในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์สตรีศรีพรหม ยาง กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มพัฒนาบทบาทสตรี กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) ร้านค้าสหกรณ์ ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนขนาดเล็ก (SML) กลุ่มปลูกผักพื้นบ้าน สมาชิกกลุ่มประมง สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาอย่าง กลุ่มวัฒนธรรมราษฎร์สงกรานต์

เศรษฐกิจและสังคม

อาชีพ

อาชีพที่สำคัญที่มีประชากรประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรรม ทำนาปีเป็นอาชีพหลัก และรับจ้างทั่วไป เช่น ก่อสร้าง ทำการประมงหาปลาในอ่างเก็บน้ำลำพอกตลอดปี ประมาณ 10 ราย รวมอาชีพด้านเกษตรกรรมและรับจ้าง มีประมาณร้อยละ 80 อาชีพ และมีการทำนาปรังบางแต่จำนวนไม่มาก จะมีการทำนาปรังเฉพาะคนที่มีความรู้ได้อ่างเก็บน้ำลำพอกเท่านั้น (มีประมาณ 10 ราย) มีอาชีพรับราชการ ประมาณร้อยละ 10 และอาชีพลูกจ้างบริษัท โรงงานเอกชน ประมาณร้อยละ 10 รายได้ของประชากรส่วนใหญ่มาจากอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างก่อสร้าง

ร้านค้า

บ้านยางมีร้านค้ารายย่อย 6 ร้าน เป็นร้านค้าขนาดใหญ่ ขายปลีก และขายส่ง 1 ร้าน

ร้านซ่อมรถยนต์ และจักรยานยนต์ มี 3 ร้าน

วัด

บ้านยาง มีวัด คือ วัดชุมชนประสาธนาธรรม ตั้งอยู่ที่บ้านศรีตะวัน เป็นวัดที่รวมของคน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านยาง ตาพรหม ศรีตะวัน และบ้านกะลัน หมู่ที่ 16

สถานศึกษา

สถานศึกษาพัฒนาการเด็กเล็ก เรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านยาง-ศรีตะวัน

โรงเรียน เด็ก เยาวชน เรียนหนังสือที่โรงเรียนประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านศรีตะวัน บ้านศรี
ตะวัน

โรงเรียนมัธยม เด็ก เยาวชน เรียนที่ โรงเรียนยางวิทยาการ โรงเรียนศีขรภูมิพลัย

ระดับการศึกษาประกาศนียบัตรด้านอาชีพ เรียนที่วิทยาลัยการอาชีพศีขรภูมิ วิทยาลัย
อาชีวศึกษาและเทคโนโลยีสุรินทร์ วิทยาลัยเทคนิคสุรินทร์

ระดับการศึกษาด้านปริญญา ศึกษาที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ และมีที่ศึกษาที่ มหาวิทยาลัยรามคำแหงมหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยอื่นๆในประเทศ

ด้านสุขภาพ

มีหน่วยบริการขั้นพื้นฐานที่ด้านสาธารณสุข คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลยาง และ
โรงพยาบาลศีขรภูมิ

ด้านสาธารณูปโภค

มีการให้บริการไฟฟ้าเมื่อปี พ.ศ. 2517 มีน้ำประปาส่วนภูมิภาคศีขรภูมิให้บริการเมื่อปีพ.ศ.
2536 และมีโทรศัพท์ให้บริการในปี พ.ศ. 2537

บ้านอนันต์

บ้านอนันต์ ปัจจุบัน เป็นหมู่บ้าน หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ มี
ประวัติศาสตร์ยาวนานคู่กับบ้านยาง แต่ปรากฏมีหลักฐานที่สำคัญทางโบราณคดี คือมีปราสาทบ้าน
อนันต์ หรือ ปราสาทอานาร์ (ตามหลักฐานที่อ้างแล้วจากบันทึกการเดินทางสำรวจของเอเจียน แอมินิเย)
ปราสาทบ้านอนันต์ตั้งอยู่ในวัดโพธิญาณ เป็นปราสาทหลังเดี่ยวขนาดเล็ก อยู่บนฐานศิลาแลงรูป
สี่เหลี่ยมสูง ตัวปราสาทสร้างด้วยอิฐเรียบไม่ฉาบปูน แผนผังของปราสาทหรือปราสาทเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อ
มุม กรอบและเสาประดับประดาด้วยหินทราย มีประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก อีก 3 ด้านเป็นประตู
หลอก บริเวณปราสาทพบทับหลังหินทราย 1 ชิ้น ตรงกลางสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณอยู่
ในซุ้มเรือนแก้ว ลักษณะของทับหลังนี้ตรงกับศิลปะขอมสมัยบาปวน จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าสร้างขึ้นใน

ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 16 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 17 และได้มีการขุดพบโครงกระดูกมนุษย์โบราณ ที่โรงเรียนบ้านอนันต์ เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2552 เป็นโครงกระดูกมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายอายุราว 1,500 ปี คือยุคโลหะ เป็นช่วงที่มนุษย์มีพัฒนาการด้านการทำเครื่องมือเครื่องใช้ โดยรู้จักการนำแร่ธาตุมาถลุงและหลอมใช้หล่อทำเป็นอาวุธหรือเครื่องมือและเครื่องประดับต่าง ๆ แบ่งสมัยได้ตามวัตถุของโลหะ คือยุคเหล็ก (2,500 – 1,500 ปีมาแล้ว) เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์รู้จักนำเหล็กมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งมีคุณภาพดีแข็งแรงกว่าสำริด การดำรงชีวิตด้วยการเกษตรกรรม มีการติดต่อค้าขายระหว่างชุมชนต่างๆ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ เป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่า “บ้านอนันต์” เป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่สุดใน “ทุ่งกุลไผ่” นอกจากนี้บ้านอนันต์ ยังมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับทุ่งกุลไผ่ และการสร้างอำเภอดุสิตราษฎร์ (ตามหลักฐานที่อ้างแล้วจากบันทึกส่วนตัวของครูสมฤทธิ์ สหุณาพ)

บ้านอนันต์ ตั้งอยู่ในส่วนพื้นที่ทุ่งกุลไผ่ตอนล่าง เป็นที่ลุ่มต่ำ ชาวบ้านยาง บ้านอนันต์ มักเรียกท้องที่ที่ตั้งของหมู่บ้านว่า ตั้งอยู่ใน “เวียลกำโปก” (หรือภาษาไทยเรียกว่า “ทุ่งลำพอก”: ผู้วิจัย) อันเนื่องมาจากพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านด้านทิศตะวันออก เป็นแอ่งรับน้ำมีลักษณะเป็นแก้มลิง รองรับน้ำที่ไหลมาจากทางทิศใต้ เรียกว่าห้วยลำพอก ซึ่งมีแหล่งกำเนิดมาจากเทือกเขาพนมดงรัก เทือกเขาที่กั้นพรมแดนไทย – กัมพูชา และรองรับน้ำที่ไหลมาจากทุ่งกุลไผ่ตอนบน ทุ่งกุลไผ่ตอนกลาง รวมทั้งรองรับน้ำที่มาจากทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

จากการบอกเล่าของพ่อเชียง ไทยดี ปราชญ์อีสาน ได้บอกเล่าให้ฟังว่า “เกิดก็เห็นองค์ปราสาท และบ้านอนันต์ เป็นอำเภอ ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ ที่เป็นโรงเรียนบ้านอนันต์ในปัจจุบัน โรงพักสถานีตำรวจอยู่ที่ เนินสูงสุดก่อนไปทางวัดในปัจจุบัน ตลาดอยู่ตรงข้ามที่ว่าการอำเภอ ยังไม่มีการสร้างชลประทาน ถนนยังเป็นดินทราย ยังไม่มีถนนเป็นโค้งๆแบบทุกวันนี้¹⁵ เช่นเดียวกับแม่กิมจันทร์ แก้วใส เล่าว่า “เมื่อก่อนอำเภอตั้งอยู่ที่บ้านจารพัต ต่อมาย้ายมาอยู่คุ้มโคกตะเคียน บ้านปราสาท แล้วก็ย้ายมาอยู่บ้านอนันต์ ทุ่งกำโปก ยามหน้าแล้ง เดินทางด้วยเท้า เกวียน ข้ามไป มา จากบ้านอนันต์ ถึง บ้านโกกตีสได้ (ปัจจุบันคือบ้านสมบูรณ์อยู่ในตำบลกุดหวาย: ผู้วิจัย)ได้สะดวก มีหนองน้ำเล็กๆ หลายแห่ง เช่น ตะเปียงเตร่า ตะเปียงทม มีแหล่งน้ำลึกมาก เรียกว่า “ละลวงเซ็ม” มีโคกดอน กลางทุ่ง สำหรับเลี้ยง

¹⁵ เชียง ไทยดี อายุ 88 ปี บ้านเลขที่ 59/1 หมู่ที่ 2 บ้านอนันต์ ตำบลยาง อำเภอดุสิตราษฎร์ จังหวัดสุรินทร์

วัว ควาย ยามหน้าแล้ง เรียกว่า “โกกปะเจ้าะ” มีบ่อน้ำดื่มได้ตลอดปี เรียกว่า “อันโหลงซิม” มีסיםสำหรับพระลงอุโบสถ ตั้งแต่มีชลประทาน ทุกอย่างหายไปหมดเลย”¹⁶

แม่ชัยเงิน สหุณาพุ ซึ่งเกิดที่บ้านอนันต์ ปัจจุบันได้อยู่ที่บ้านศรีตะวัน เล่าให้ฟังว่า “แม่เกิดที่บ้านอนันต์ สมัยที่บ้านอนันต์เป็นอำเภอ ตรงที่แม่เกิดอยู่ตรงโค้งบ้านอนันต์ในปัจจุบันนี้ (ปัจจุบันคือบ้านแม่สาย ชูศรี) เป็นโรงฝิ่น พ่อของแม่เป็นคนจีนสูบฝิ่น อพยพมาจากเมืองซัวเถา ประเทศจีน มาเดินทางค้าขายตามทางเส้นทางรถไฟ ทางรถไฟสร้างไปถึงไหนรถไฟ ก็จะย้ายไปทำมาค้าขายค้าขายที่นั่น พ่อของแม่ นอกจากจะค้าขายแล้ว ยังทำหน้าที่เก็บภาษีฝิ่นส่งให้อำเภออีกด้วย ถนนหนทางยังไม่มีไม่เป็นแบบนี้ เป็นทางเกวียน เมื่ออำเภอย้ายไปอยู่บ้านระแงง การเดินทางไปอำเภอต้องเดินทางตามรางรถไฟ”¹⁷

สภาพทางสังคมโดยทั่วไป ในปัจจุบัน

บ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสือขลุ่ย จังหวัดสุรินทร์ บ้านอนันต์เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือเป็นที่ตั้งของ อำเภอสือขลุ่ยเก่า ก่อนย้ายมาตั้งในปัจจุบัน และเป็นที่ตั้งของปราสาทหินโบราณ โดยทั่วไปประชาชนบ้านมีความอนันต์ สมัคสมานสามัคคีกันเป็นอย่างดี ยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแล ฟังพาสงกันและกัน โดยเฉพาะในหมู่เครือญาติ สังเกตได้จากการประชุมประจำเดือน การเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน หรือการประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี งานบุญส่วนร่วม งานบุญส่วนตัวในหมู่เครือญาติเป็นต้น มีผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีศักยภาพในระดับหนึ่ง เช่นเดียวกับบ้านยาง

อาณาเขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดบ้านยาง หมู่ที่ 1 ตำบลยาง อำเภอสือขลุ่ย จังหวัดสุรินทร์ ทิศใต้ ติดทุ่งกุลไผ่ อำเภอสือขลุ่ย จังหวัดสุรินทร์ทิศตะวันออก ติดอ่างเก็บน้ำลำพอก และทุ่งกุลไผ่ ทิศตะวันตก ติดบ้านกระชาย หมู่ที่ 14 และบ้านอาเกียง หมู่ที่ 17 ตำบลยาง อำเภอสือขลุ่ย จังหวัดสุรินทร์

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านอนันต์เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนเนินสูงที่สุดในบริเวณแถบนี้ สันนิษฐานได้ว่า การสร้างปราสาท ต้องเลือกทำเลที่สูงที่สุด ที่น้ำท่วมไม่ถึง ดินเป็นดินร่วนปนทราย

¹⁶ กิมจันทร์ แก้วใส อายุ 85 ปี บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 2 บ้านอนันต์ ตำบลยาง อำเภอสือขลุ่ย จังหวัดสุรินทร์

¹⁷ ชัยเงิน สหุณาพุ อายุ 95 ปี บ้านเลขที่ 24 หมู่ที่ 6 บ้านศรีตะวัน ตำบลยาง อำเภอสือขลุ่ย จังหวัดสุรินทร์

สภาพโดยรวมมีความอุดมสมบูรณ์ดี ลักษณะดินมีความอุดมสมบูรณ์มาก สามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้เป็นอย่างดี ส่วนที่ดินที่เป็นที่นา อยู่รอบๆหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่ม

บ้านอนันต์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสัขรภูมิ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสัขรภูมิ 5 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 226 มีโบราณสถานที่สำคัญ คือมีปราสาทบ้านอนันต์ ตั้งอยู่ที่วัดโพธิญาณบ้านอนันต์ ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

การปกครอง มีนายจำลอง จันทรหอม เป็นผู้ใหญ่บ้าน (ขณะทำงานวิจัย / ปัจจุบัน มีนายบำรุง สมนึก เป็นผู้ใหญ่บ้าน) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นางโสภา ทองนาค และนายสมศักดิ์ ดันทอง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลยาง บ้านยาง นายบำรุง สมนึก และนายตัน แก่นไทย

ประชากร บ้านอนันต์ มี 75 ครัวเรือน แยกเป็นบ้านอนันต์คุ้มตะวันออก (มีจำนวน ครัวเรือน 7 ครัวเรือน เป็นที่ราบลุ่มและอยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำลำพอก) และบ้านอนันต์คุ้มตะวันตก (อยู่บนที่เนินสูงสุด) โดยมีเส้นทางหลวงหมายเลข 226 เป็นเส้นแบ่งคุ้มบ้าน ปัจจุบันมีประชากรรวม 454 คน แยกเป็นหญิง 226 คน ชาย 228 คน

วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ตักบาตรทำบุญขึ้นปีใหม่ การเซ่นไหว้ปู่ตา วันสารทเดือนสิบหรือแซนโฎนตา เทศน์มหาชาติ ดรุณสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา กรฐิน ผ้าป่า งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ บวช และมีการบวชสามเณร แม่ชี ประจำปีทุกปี ปีนี้เป็นปีที่ 16

ด้านพิธีกรรมความเชื่อ เช่น การรักษาโรคด้วยการ ไฉลมามืด (เขมร) การเล่นกลหมอ (กวย) ผีฟ้าผีฟ้อน (ลาว) หมอสู่วัณญ์ หมอสูตร

ภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านอนันต์ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ คือปราชญ์อีสาน พ่อเชียง ไทยดี ผู้เป็นแบบอย่างของการใช้ชีวิต และวิถีการผลิตเกษตรกรรมแบบพอเพียง มาตลอดระยะเวลากว่า 50 ปี และมีสำนักงานศูนย์เรียนรู้ปราชญ์อีสาน เพื่อการเรียนรู้ จากการปฏิบัติจริง

ทรัพยากรธรรมชาติ บ้านยาง มีทรัพยากรที่สำคัญ ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันกับหมู่บ้านอื่นๆ คือ อ่างเก็บน้ำลำพอก

ทรัพยากรร่วมของชุมชน ได้แก่ ศาลากลางประจำหมู่บ้าน ศาลปู่ตาประจำบ้าน

กลุ่มองค์กรในชุมชน ได้แก่ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มพัฒนาบทบาทสตรี กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กขคจ.) ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนขนาดเล็ก (SML) กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง สมาชิกกลุ่มประมง

เศรษฐกิจและสังคม

อาชีพ

อาชีพที่สำคัญที่มีประชากรประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ คือเกษตรกรรม ทำนาปีเป็นอาชีพหลัก และรับจ้างทั่วไป เช่นก่อสร้าง ทำการประมงหาปลาในอ่างเก็บน้ำลำพอกตลอดปี มีมากกว่า 10 ราย และมีอาชีพค้าขายผลิตผลทางการเกษตรที่ตลาดสดเทศบาลศรีขรภูมิเป็นประจำ ขายปลา และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาที่หาได้จากอ่างลำพอก เช่นปลาร้า ปลาจ่อม รวมเป็นอาชีพด้านเกษตรกรรม และรับจ้าง มีประมาณร้อยละ 80 มีอาชีพรับราชการ ประมาณร้อยละ 10 และอาชีพลูกจ้างบริษัท โรงงานเอกชน ประมาณร้อยละ 10 รายได้ของประชากรส่วนใหญ่มาจากอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างก่อสร้าง

ร้านค้า

บ้านอนันต์มีร้านค้ารายย่อย 2 ร้าน

ร้านซ่อมรถยนต์ 1 ร้าน

วัด

บ้านอนันต์มีวัดชื่อ วัดโพธิญาณ ซึ่งเป็นที่ตั้งขององค์ปราสาทบ้านอนันต์ เป็นศูนย์รวมที่สำคัญของชุมชน

สถานศึกษา

สถานศึกษาพัฒนาการเด็กเล็ก เรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนบ้านอนันต์

โรงเรียน เด็ก เยาวชน เรียนหนังสือที่โรงเรียนประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านอนันต์ (ชูศรีราษฎร์สามัคคี)

โรงเรียนมัธยม เด็ก เยาวชน เรียนที่ โรงเรียนยางวิทยาการ โรงเรียนศีขรภูมิพลัย

ระดับการศึกษาประกาศนียบัตรด้านอาชีพ เรียนที่วิทยาลัยการอาชีพศีขรภูมิ วิทยาลัย
อาชีวศึกษาและเทคโนโลยีสุรินทร์ วิทยาลัยเทคนิคสุรินทร์

ระดับการศึกษาด้านปริญญา ศึกษาที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ และมีที่ศึกษาที่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยอื่นๆในประเทศ

ด้านสุขภาพ

มีหน่วยบริการขั้นพื้นฐานที่ด้านสาธารณสุข คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลยาง และ
โรงพยาบาลศีขรภูมิ

ด้านสาธารณูปโภค

มีการให้บริการไฟฟ้าเมื่อปี พ.ศ. 2517 มีน้ำประปาส่วนภูมิภาคศีขรภูมิให้บริการเมื่อปีพ.ศ.
2536 และบ้านอนันต์เป็นที่ตั้งของโรงไฟฟ้าสูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำลำพอก นำไปผลิตน้ำประปาที่การ
ประปาส่วนภูมิภาคศีขรภูมิ และมีโทรศัพท์ให้บริการในปี พ.ศ. 2537

ปฏิทินวัฒนธรรมประจำปี ของ บ้านยาง – อนันต์

เดือนมกราคม บุญปีใหม่

เดือนกุมภาพันธ์ แชนยั้งข้าว เล่งกรรมะมัด

เดือนมีนาคม เทศน์มหาชาติ บุญกองบุญข้าว

เดือนเมษายน ตรุษสงกรานต์

เดือนพฤษภาคม แชนโฏนตาเสระะ เจาะเทอแสร

เดือนมิถุนายน บวช

เดือนกรกฎาคม เข้าพรรษา

เดือนสิงหาคม ไม่มีกิจกรรม

เดือนกันยายน ออกพรรษา

เดือนตุลาคม แชนโฆนตา วันสารท บุญเดือนสิบ

เดือนพฤศจิกายน ลอยกระทง

เดือนธันวาคม บุญกฐิน

กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากการทำการศึกษาวิจัย “กระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทุ่งกุลไธ อำเภอสัตหีบ จังหวัดสุรินทร์” มีบทเรียนที่สำคัญที่เกิดจากการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

1. หัวข้อการวิจัย หรือโจทย์วิจัย ที่ต้องการศึกษา จะต้องเป็นที่สนใจอยากเรียนรู้ร่วมกันของทีมวิจัย
2. ทีมงานวิจัย มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมความพร้อม ความเข้าใจ ให้มีความสำคัญ และตั้งมั่นที่จะทำงานร่วมกันให้บรรลุเป้าหมาย พร้อมจะทำงานเพื่อการเรียนรู้ด้วยกัน
3. พื้นที่ทำการศึกษาวิจัย ต้องสอดคล้องกับหัวข้อวิจัย
4. กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัย ในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า กลุ่มเป้าหมายที่จะทำการศึกษา เป็นผู้รู้ ผู้เฒ่า ผู้แก่ในท้องถิ่น จะเล่าจากความทรงจำที่ผ่านการเล่าต่อรุ่นต่อรุ่นด้วยความสนุกสนานและมีความสุข ทีมวิจัยมีความสนใจ ในการฟัง อยากเรียนรู้

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

5.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะทำให้การศึกษามีความสมบูรณ์มากขึ้น และเป็นเอกสารหลักฐานที่สำคัญ ที่จะช่วยในการสืบค้น หากข้อมูลที่จัดเก็บจากการศึกษาไม่เพียงพอ และสามารถอ้างอิงได้

5.2 การศึกษาจากการลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูล ทำให้ได้เห็นพื้นที่ สภาพ บริบทจริง เห็นผู้คน และวิถีชีวิตในชุมชน เป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดในการศึกษาวิจัย โดย

5.2.1 การสอบถาม พูดคุย สัมภาษณ์ รายบุคคล เริ่มต้นจากการสร้างความคุ้นเคย “ซูลดาเน้ง” (ทักทาย) เป็นไปโดยลักษณะธรรมชาติ แบบ “ชวนคุย ชวนเล่า” หรือเริ่มต้นพูดคุยแบบ “สัพเพเหระ” เห็นอะไรที่น่าสนใจในขณะนั้น เอาเป็นประเด็นในการเริ่มต้นการพูดคุย ไม่เป็นเชิงตั้งคำถาม ตรงๆ พร้อมสังเกตว่า ผู้ที่พูดคุยด้วย มีความสนใจในเรื่องที่คุยหรือไม่ อย่างไร และต้องให้เกียรติคู่สนทนา ให้ความสนใจ ในประเด็นที่เขาเล่า แม้ไม่ตรงกับสิ่งที่เราอยากรู้ก็ตาม

5.2.2 การสอบถาม จากการประชุมกลุ่มย่อย หรือการ “โสหุ่ย” ตามธรรมชาติ การพูดคุยในกลุ่มลักษณะนี้ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างคนในกลุ่มได้อย่างทั่วถึง บรรยากาศค่อนข้างไม่เป็นทางการ

5.2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ต้องมีการเตรียมประเด็นคำถาม เตรียมความพร้อมของทีม แบ่งบทบาทหน้าที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ เป็นเวทีหนึ่งของการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้าร่วมกับทีมวิจัย และผู้เข้าร่วมกับผู้เข้าร่วม เพราะผู้เข้าร่วม แต่ละคนอาจมีความรู้ ความทรงจำที่ไม่เหมือนกัน ไม่ตรงกัน หรือจำได้ไม่หมด ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน

5.3 การเดินสำรวจ เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ได้เห็นภาพบริบทของพื้นที่จริง จากการศึกษาครั้งนี้ เดินสำรวจเพื่อจัดทำแผนที่หมู่บ้าน ส่วนการศึกษาสำรวจทุ่งกุดไผ่นั้น เนื่องจากทุ่งกุดไผ่ มีเนื้อที่กว้างใหญ่มาก เมื่อมีการกล่าวถึงพื้นที่ ในข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายบอกเล่า ทีมวิจัย ได้ลงพื้นที่นอกพื้นที่งานวิจัย นี้ และบริเวณใกล้เคียงเพื่อจัดเก็บข้อมูล

5.4 การศึกษาประวัติศาสตร์ ที่ใช้วิธีการลงพื้นที่ เป็นวิธีการหนึ่งในการฟื้นความทรงจำของผู้รู้ ในท้องถิ่น ซึ่งอาจไม่มีโอกาสได้เล่าให้ใครฟังบ่อยนัก และกำลังจะเสื่อมสลายไปจากความทรงจำ อาจมีผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้รู้เรื่องราว ประวัติศาสตร์ทุ่งกุดไผ่ด้วยการบอกเล่าน้อยลง

5.5 การใช้เทคโนโลยีในด้านแผนที่ จาก Google Earth เนื่องจากทุ่งกุดไผ่ มีความกว้างใหญ่มาก จึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีในการจัดทำแผนที่

2. สถานการณ์ปัญหา และการจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติในทุ่งกุดไผ่

บ้านยาง หมู่ที่ 1 และบ้านอนันต์ หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านที่ผู้คนทั่วไปมักเรียกชื่อ 2 หมู่บ้านรวมกันว่า “ยาง-อนันต์” ผู้คนทั้ง 2 หมู่บ้านเป็นชุมชนชาติพันธุ์เขมรมีภาษาท้องถิ่นที่ใช้ในการสื่อสารกัน คือ ภาษาเขมร มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือ

ปฏิบัติแบบเขมร และเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ โดย 2 ชุมชนนี้เดิมนั้นเป็นมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน ประมาณปีพุทธศักราช 2380-2385 โดยเฉพาะบ้านอนันต์เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ เป็นที่ตั้งของอำเภอศีขรภูมิเก่า ก่อนย้ายมาตั้งในปัจจุบัน และเป็นที่ตั้งของโบราณสถานที่สำคัญ คือ ปราสาทบ้านอนันต์ ตั้งอยู่ที่วัดโพธิญาณบ้านอนันต์ ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ยาวนานของท้องถิ่น และเป็นหลักฐานของความรุ่งเรืองของชุมชนแถบนี้ มีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำลำพอก มีธรรมชาติที่สำคัญ คือ ทุ่งกุลไผ่ ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินของคนในชุมชน แต่จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ในปัจจุบัน คือ มีการสร้างพื้นที่กำจัดขยะ โดยคณะเทศมนตรีได้รับโครงการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมแบบผสมผสาน โซนที่ 2 เข้ามาดำเนินการโดยการรับขยะจาก 3 อำเภอ 32 อบต. มาทิ้ง ณ ที่กำจัดขยะเทศบาลระแงง ในอัตราค่าทิ้งที่เทศบาลระแงงเป็นผู้จัดเก็บ ต้นละประมาณ 400 บาท ดำเนินการกำจัดขยะโดยการคัดแยก เผา และฝังกลบ เป็นระยะเวลารวม 20 ปี ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้น ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกำลังถูกทำลายทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะที่กำจัดขยะอยู่ใกล้ ทำให้สภาพแวดล้อมโดยรอบองค์ปราสาทสูญเสียบรรยากาศ อากาศไม่เหมาะสม ก่อกลิ่นเหม็น เชื้อโรคแพร่ระบาด สัตว์ที่เป็นพาหะระบาด ไม่มีผู้มาเยี่ยมชม และศึกษาเรื่องราวอีกต่อไป อ่างเก็บน้ำลำพอก ซึ่งจะเป็นแอ่งรับน้ำเสียที่เกิดจากการจัดการขยะ ตามโครงการจัดการขยะรวมของเทศบาลระแงง ผลกระทบที่ส่งผลต่อสถานะและคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จากประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในชุมชนที่มีความเป็นมายาวนาน หลักฐานแหล่งโบราณวัตถุสถานที่เก่าแก่ จึงสะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองและอำนาจของชุมชนที่เคยมี หากแต่ได้ถูกลดทอนสถานะด้วยโครงการพัฒนาจากหน่วยงานของท้องถิ่น มีการสร้างที่ทิ้งขยะซึ่งเป็นการเบียดขับประวัติศาสตร์ของชุมชนที่มีอย่างยาวนานให้ลดคุณค่าลงไปต่อหน้าต่อตา

ดังนั้นจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น พบว่า โครงการพัฒนาแหล่งกำจัดขยะในพื้นที่มีปัญหาอยู่ 2 ด้านหลักๆ คือ การพัฒนาที่ขาดความรู้ความเข้าใจในมิติประวัติศาสตร์ของพื้นที่ การพัฒนาจึงกลายเป็นกระบวนการ ที่ลดทอนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นทุ่งกุลไผ่ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ ประการที่สองกระบวนการพัฒนาดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนาที่ขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทำให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวของคน ในท้องถิ่น ดังนั้น งานวิจัยโครงการนี้จึงจึงคาดหวังว่า จะสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูประวัติศาสตร์ทุ่งกุลไผ่ในการนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เพื่อให้ดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของแหล่งโบราณวัตถุของชุมชนต่อไป

ภาคผนวก

